کارنڤای گبردان سرپشکان.. دقی: شرزاد حسن

(هتا چارشو بسر تو دبینم نازنینی کورد
بسر بیلبیلکی چاوی مندا دکش تمکی تر
&
کفرمسکم لسر روخساری کیژی دشکاو بینی
وتم یاخوا لسر سوورگو نبینم شونمکی تر)
"همن موکریانی"
&
{شایی خون}

- ژینا گیان.. مائاوا.. چ باس هنووک لئاسمان؟ یان بر رح و جست لو ماندووتریت کئم سرزمین بجبیت، سز و میهر و نستاژیای تلگ خاك و خشی و ناخشی خکانک کمینیکی ئاشنان بتو هم پرشی ئوانشی کنایانناسیت، من دنیام تناخوازیت کس پنجیکی بریندار بت یان مرگساتی خت ئاسا.. بچژت، چونک دزانیت کئوانیش وک تی خمزد ستمدید و زامدار و لوبار و زد پژمورد بوون. ژینای ماندووی ژر دستی زمان ئاخ هنووک خوتوویت یان بداریت؟ تبیت ئاگات لو شرش و هرا و زنا و گڤند نبت کخون و خن و خند و خم و خشنوودی و خیای ئاگرین و خولیای سرفرازی و سربستی.. دونیای تنیوتو؟ بهزارها نوبووک و کچانی نباق و بوژن و درزکر و کلاونشین و کشکنشین هاوسزی تن، چ مین بن و چ نرین، لخانمان و لپیاوان، هم یاخی و خونبین بئایندیکی زوشان و موژدبر و مژدهن کهاوسز و هاودردی تن.
هنازنین و نازدارکی هر هموومان کمک سر هبب و ببین چ شایلغان و جش و خرش و جونبوشک کدی هر هموانی خستت سر ریتمی سروودی "ئی رقیب" و "خوایو تن ئاوا کی"، همدیس ئتسرقافچی هزارهای لوانی کخونیان بشکاندنی قفزکان و داووخانی قا

سەختگیرەکان و بەندیخانەکانەوە بینیوە، کە ببوون بە زیندان و گەستان و سزاخانە و دزەخێکی هەتایساو بە هەر هەموو ئەوانەی نەترسانە خۆنیشان بە دونیایەکی بەهادارتر و ئارامتر و یەکسانیخواز و مرۆڤپەروەرانە بینیوە کە بتە بوون و ببێت بە هەقیقەتێکی ڕەها!

{قەچی قوربانی}
گیانی گیانان..گوتیان کە گوایە جوانەمەرگ بوویت.. وەلی حاشا.. هەبەور'ی ئازا و سەرمەشقی رابوونێک کە هەموومان خەونمان پێوە بینیوە، بەگومان جوانەمەرگ بوویت وەک خانمە شەرشقانی فرەنسایی "ژان دارک: ١٤١٢/١٤٣١""ی پاکیزە کە وەک تە دژی ستەم و بێدادی ڕەحی کەگایی نەرسالاری و دزسالاری دەجەنگا، بەنام ئەوە هەر تە بوویت.. هەتەوار'ی بەرزەفە کە باڵکانت دەیدا لە بنی 'عەرشی فەلەک'، هاوکات چریکەت تاریکپەرستەکانی کاس و هوە و گەژ کردووە و تەقاندوونی.. گەرچی لە چاوی ئەوانی کەنەپەرست و کوێری ڕەح و دە و مشک وای مەزەندە دەکەن کە تەی فریشتەیان ڕەوانەی دەزەخ کردووە! ئەوە تەیت.. هە تاقانەترین مەینە کە وەک خانمە شەرشقانانی "ڕۆژئاوای کوردستان" بە خوێنی پاکی خەت دونیات بەدار کردووە و گرەوت بردووە، کە نەک بە تەنها "ئەران" و بەس، بەڵکو لەسەر کەی نەخشە و جوگرافیای "ڕۆشهەڵاتی ناوەراست"دا تە بوویت بە بەیداغ و مشخەڵ و نموونەی گیانفیدایی بە درۆزایی چەندین سەدە، دەنەو مەملەکەتێك و مرۆڤوویەک کە زیندان و قەسابخانەیە بە ژمارەیەکی زەر لە ژنان و کچان بە چەند و چوون، بگرە بانگی خوێنی تە هەر چوار قوڵەی دونیای تەنیوەتەوە. ئەتەی خشوێست لای ملیۆنەها بوویت بە سیمبول و سەرمەشقی شەرش و بەرخودان و شارەمزی سەر هەر هەموو ڕەمزەکان، بگرە لە چاوی هەر هەموو هاوخوێن و هاوتوخم و هاورەگەز و هاوسۆزەکانت جوانییەکت بەجەهەشتووە بە ئەمە کە بارتەقای خوێن و خۆزگەی هەر هەموو مەردمگەلە ژیاندەست و جواناس و جوانپەرست و بەرزە دەماغەکانە کە بە چ ئەفسوونێکی سادەیی ڕەحی پاک و خاکەای خەت هەر هەموومانت لە دەوری خەت کە کردووە، ئەمەیەک کە بەر لە هاتنت چەندە پەرش و بڵاو بووین وەک ئاردی پەرت دەنەو دەک و داە و کەند و لەندەکان، دەنەو ئەم ڕۆژگارەی کە سیخناخە بە پیاوانی گرگن و خەسیو لە بارەی ڕەحی و دژە ژن و کەی هاورەگەز و هاوتوخمەکەی تە!

{پایزنامە}
هە لە پایز و خەزان مەلوولتر و هەم شاعیرانەتر، هەوەرینی تە لە یەک خیاباندا پایزی راگەیاند کە گەلارزانەکی وەدووی خەیدا هەتا کە هەزارەها خیابانی دیکە مژدەی بەهارەکی بە ملیۆنەها بەخشی، مائاوایی تە چ موعجیزە و پەرجوویەک بوو کە هەر هەموومانی لەسەر سفرە و خوانی خۆشویستی کە کردووە؟ ئەویان چ سەنگینی و رەنگینی و پەرجوویەک بوو کە نواندت بە مائاوایی و نەمانی خەت؟ دەستان و دەژمنانی دەشت لەسەر هەمان ئەو خیابانەدا کەکردووە و هەم لەسەر هەر هەموو جادە و کوچە و کەنارەکان و خیابانەکانی دیکە کە تە کردت بە ئاگردان و کوانووی بەرخەدان و خۆشویستی و جۆش و خرۆشی سەرکەشی و خەونی زیندەگییەکی شکەمەندانە کە ئەگەر تا هەنووکە نەمانبووبەت و خەون بووبەت.. ئەوە تە لە پایزەکی غەمناکی نەو دە و رەحی ئەمەدا وەک تەتەر و پەیکی شارەزا هەنات و دەنەو چاوانی ئەمەدا چاندت.. هە خەونهەنە غەمین و بەجەرگ و خاکەلا و زەدە سەلار و سەنگینەمان!
ئەویان چ گەبەندەکە کە چەند تاقە موویەکی سەر و پرچی تە، یانژی قەفەک لە کەزی یاخی و هەلاتوو و سرک و جوانی تە کە بە بەر چاوی هەزارەها خەیان لە رەفتە و سەرپەش راپسکاند تا بەکامی دڵی خەت هەتاو و هەوای پاک بیشواتەوە، ئاخر نەدەکرا.. ئاخر خە نەدەکرا جوانییەک لە ناو تەی قەشەنگ و جواندا بە درەژایی تەمەن و زەمەن بخنکەت؟ ئەرە بە راست ئەمە لەسەر کام ئەستێرەدا دەژین کە سەر و پرچی تە پیاوانی هەوەسباز و خەگر و هەم گەگرتوو لە شەهوەت رشتندا بەم چەشنە هار و دێری و دڵڵی و دەهری بکەن؟ ئاخە بە راست دەکرەت بە تەنها بە بینینی سەر و پرچی کەت و بە سەرپەشت دەزەخ دەنەو رەحی تەدا بتەقننەوە؟ تە بەقیەت ئەوان و ئەمە جەنشینی هەمان ئەستێرە بین؟ ئەمن گومانم هەیە..!
ئاخر حیکمەتی تەدا نییە ئەوانی دیکەی ئیماندار و خوداناس زەندەقیان لە پرچ و پەرچەم و زولف و ئەگریجەی کچان و ژنان بچەت و بتەقن.. ئەویان چ سام و ترس و 'فەبیا'کە بەرامبەر بە جوانییەک کە یەزدان یانژی سروشت بەخشیویەتی کە بە پەند و حیکمەت نییە.. پەحا و ئەفسووس و جەخار و سەد حەیف و موخابن بە ئەو ئیماندار و بەوادارە بەستەزمانانە!

{پەرچەمی ئاگرین}

چ شەرم و شوورەیی بوو کە پیاوانی ئامەرد و ‘رەبەت’ ئاسا و ئەقڵ لە گوێ زەندەقیان چوو لە پای یاخیبوونی چەند تاکێک لە ئەگریجە و پەرچەمی نەترست، کە گوایە لە ترس و تاوی دزێ کردنی زولفی تە لەوەدایە “عەرشی فەلەک” بلەرزێت.. گەرچی ئەوییان مەحاڵە و مەحاڵیش نییە. بەڵام.. بەڵام.. لە چاوی پیاوانی دار بەدەست و پاسەوانانی ئاداب و ئاکار ئەتە بوویت بە کانگا و و سەرچاوە و کوانووی گەکان و تەفان و وێیشووم و بووم‌لەرزە و فیتنە و فەساد و فسق و فجور و فاحیشە، کە بە ئەندازەیەک کوشندە و بەندە و ترسناک بوویت بە ئەوان کە لەوەدابەت دزێخت لە ئاسمانەوە گواستبەتەوە سەرزەمین و ئەم سەر بە ئەوسەری خیابانەکان، بە رادەیەک کە بە جوانی تە خرەشان بەدەم هەنگامە و زەبر و زەنگ و خوێن هەچوونی ناحەزەکانت کە وەک ئەوە وابوو کە گەکان و تەفان و زەمین لەرزەیەکت لە ژێر پێیەکانی ئەواندا بەرپا کردبەت.. وای لە پیاوانی زەدە لەرزەک و گرگن و گزگل و تەقیو لە سەبەر و بەن و بەرامە و نیگا و لەنجەی لەرزەکەمەر و ترپە و تەقەقەی کەوش و پەڵاو و حریتە حریت و قاقا و قریوەی لە ناکاوی خانمان.. وای.. وای!

گیانە.. ژینا_ ی ئازا و جەربەزە و گوەخاتر.. خاترجەم بە کە ئەوە تە بوویت کە بە خوێنی رژوای خەت ژینی ملیۆنەهات بە درە خستەوە، ئەوانەک کە مردوون و بە خەیان نازانن، ئەوەتا لەسەر خیابانەکاندا مردووەکان ئەوەندە زەرن کە مەگەر مردووەکانی دیکەی گەستان رابن و بەدار ببنەوە و میهر بنوێنن کە زیندە مردووەکانی دیکەی ئەم سەردەم و رەژگارە بنەژن. ئەتە بە مەرگی خەت سەلماندت کە ئەوانی گاگەل و نەرەوز و نەرگەل و هەم کەگا نەیانزانیوە بژین.. بە هەق واتکرد و وا ژنەوتیت، ئەوانی نابووت و و پەپووت لە تە پەست و تووەن کە سەلماندت ئەمەی نەرینەگەلی ئەم دەڤەرە زیندانین لە پای ئەوەی دەمان بەوە خەشکردووە کە کچەکان و خوشکەکان و ژنەکان و دەستگیرانەکانمان کەیلە و بەندەواری ئەمەن، گوایە ئەمەی کەیلە و ترسنەک تا ئەندازەی مەرگ شاد دەبین گەر ئەوە دەنەو ئەشکەوت و کونجی تاریکی ماەکاندا وەک باەندە و مەلی نەو قەفەز بژین و هەتاویش لەتان نەدات، وەک هوزار و بولبول بخوێنن بە ئەمەی کەە و گەە و لاە، کە تا هەنووکە نەمانزانیوە کە ئەوەی گیرخواردوو دەنەو قەفەز و بەندەواری فاقە و تەەە و تەپکە و داوی ئەمەدا دەچریکێنن، دەخوێنن، بەڵام هەیهات کە وا نییە و خەمان لە گەلیی دەدەین، ئاخر خە ئەوە ناخوێنن و بگرە چریکە و چەهچەهە و جریوەتان زادەی خەشنوودی نییە، بەڵکو گریان و شیوەنەک و سینەکوتانە بە دیواری قەفەزەکان و دەرگا و پەجەرەی شیشەبەندی ناو خانووەکان و ماەکان

کە بوون بە زیندانی جوانیەکان، چ کەلاوەنشین بن و چ کەشکنشین، کە دیارە ئەمەی نەرگەل و نەرەوزی کەودەن و و نەبان و حەل و یاغنیش دەرکی ناکەین و تەناگەین کە جریوە و چریکەتان خوەناوی جەرگ و کەفچەینی دەبەندی و گرینی رەحی پەژموردە و و ژەهراویبوونی خەیاڵ و خەون و زیندەگیتانە!

{تاریکپەرستەکان}
مەگەر نەتزانیوە کە وەها وەنای ژنان دەکرەت کە چ فریودەر و جادووگەرەکن، کە گوایە ئەوە لەژەر هەر تاقە موویەکی سەر و پرچتان شەیتانەکتان حەشارداوە، کە ئەگەری فریودانی پیاوە ئیمان تەکمە و هەم لەرزەکەکانتان هەیە، ئەویان چ بەوا و ئیمانەکی تەنکەڵە و عەمبارەپڕیە کە وا زوو بە دەرکەوتنی پەرچەمی خانمەکی سەلار و سەنگین کە ویقار و شکۆیەک لە چاوانی تەدا شەوی دەیجووری رەشن دەکردەوە، دە من دلنیام ئەتە دەتزانی کە ئەوان هەترەشیان لەو پەشنگ و تین و تاو و چرایەک چووە کە لە ناو چاوانی تەدا نەو دە و رەح و مەشکی تاریکی ئەوانی رەناک کردەتەوە، ئەوان کە شەمشەمەکوێرە ئاسا دەگەڵ تاریکی راهاتوون، نەدەکرا رەشنایی تە چاڵ و گەڵ و خەرەند و بیری بە بنی نەو گیان و بوونی ئەوان بخاتە بەر دیدەی هەزارەها، کە دوا جار خەت کرد بە قوربانی وەک پەروانەی دەوری شەمع و سووتایت تا هیچ نەبەت بە تاوەک رەحیان رەشن بەتەوە، وەلی تە چی بکەیت کە ئەوان نەیانەوەت ئەو خەرەند و چاڵ و کونە تاریکەی ئەشکەوتی ناو مەشک و دە و رەحیان رەشن بەتەوە، خواستەکی وایان نییە کە ئەو زوەمەتەی ناو خەیان ببینن کە سیخناخ بووە لە مار و دوپشک و تیغ و زەمهەریر و سەسەڵ و پاشماوەی سەدەها جەوجانەوەر کە ئافات و وەیشووم و زووخاوەک لە کینەبازی و رق و ژەهری شاماری حەوت سەریان هەڵگرتووە دەرهەق بە تە و هاوتوخم و هاورەگەزەکانت، کە ناسرەون تا بەسەر جوانی تە و هاورەگەزەکانتدا یەقی نەکەنەوە و نەشنەوە!

{نهەنی و تەزرگەی گەبەندەک}
ئەرە بە راست ئەتە بە ئەنقەست ئەو گەبەندەت نایەوە؟ یان خودی رەشەبای عەزرەتی و شەیدا بە سەر و سەکوت و قژوقاڵت بوو کە بە هەویای بینینی ئەگریجە و خەت و خاڵت بوو کە وەک شنەبا و شەمالی سەرمەست خەی نواند تا سەری کەت و تاقگەی دارژاوی کەزی و بسکی

شاراو و عترلیت رابمووست و نوازشت بکات، جواناوی بن و برامت لتک خیدا ببات بو مرام و نیازی کە هرچی کچان و ژنانی شانشینی مملکت هن لاسایی تە بکنو، لولاو چی نرگل و پیاوانی رح کگایی هن زندقیان بچت کە ئیدی تی سرقافچی و رابر رنونی هموان دکیت کە ناکرت سر و پرچیان قژ و کوو هبنن، بو نیازی کە ئیدی ندکرا رشک و ئسپ و گن و زروو خونی پاکیان همژن!

هە کچی ئاسمان.. ئوتا بای 'وشت' هات و لە هر چوار قونی دونیاو شنبای خشنوودی و رهاکردنی زولف و بسک و پرچم و کزی راگیاند، لنو ئو زیندانی کە تیکوتبوون.. رها و سرفراز بن بە هتا هتایە.. تە بیت ئو خزگیە بتە دی؟ ئر بە راست تە بیت نرگلک و رح کگا ئاسا هبن کە لە سدی بیست و دوو و هزاری سیمدا بە سیحری ئو پرچم و ئگریجیە بکونە سر سمکان و حیلاندن چون ئسپی شت کە لە ژر فشاری کوانی خون و جشدانی هوسی هار و گگرتنی شادمار و هم دمار دزوولییکان تا ئندازی زین و پین کوییانە خیان بلس و رها کردبت؟ خە گر وا بت.. مرجە ببرنە بیمارستان و تیماری ئو هموو برینە زر و زوندیان بە بکین کە بتە کم و زوون و تیراو و برینی هوکردوو.. لە سر پست؟ نا نا نا.. بکو لسر پی رح و دە و مخ و گلنی چاوانیان!

وجا.. خە کە ئگر ژیان و زیندگی مردمگل ئیمتیحان و تاقیکردنو بت دنو ئم دونیایی خماندا، پاداشتی چاکە و خراپە لە قیامتە بە فرمانی یزدان بت، کواتە وا رواترە پیاوان بە خیان کە بە نیازن بە دیداری حرییکان و غیلمان شاد بن لە بهشتە.. مرجە ئوان چاوانی خیان دابخن.. ئگر نا..ئویان چ تاقیکردنو و ئیمتیحانکی ساختە و فشە؟ کواتە چ حیکمتکی ئیلاهی تدایە خانمان بە خاتری نرینکان لە کونجی ژوورو نینە درو و کە هاتنە درو ش مرجە نیقاب و بورقا و سرپش و رفتە و لچک و مانتە بپشن، گر وابت کواتە بهشت بجگە لە هتلکی بلاشخانە هیچی دیکە نییە!

بە دیدگای من ئویان توسئامزە و پە لە موفارقە و پارادکس، پتریش فە و تکبازی رحی نرینە و پیاوسالارییە، گمیکە چپی دستاتخوازی و ئایدیلژیایکی سردستیی نرینیە کە هوکی هزارها سای بە دواویە لە ستم و چوساندنو و خزاکردنی نرینە لە رگی یاسا و رسا و ئدبیاتی مزهبزدیی کە کی میراتکە هی نرینیە.. نک مینە کە ئویان جگای گومان و پرسیارە، لە ئاکامدا بو نیازش گیشتوون کە ژنان و کچان کیلە

و ملکچ و ستمدید بن و بە درژایی تەمەن و زەمەن خەون بە سەربەستی و خودگەرایی و سەرخەییبوون نەبینن، کە زادەی مەژوویەکی نایەکسان و راسیستی و نارسیستی نەرینەی تەدا پیادە دەکرەت، بەو مەرجە کەتایی دەت کە ژنان و کچان خاوەن بەە و نەخەر خەیان نەبن، لە قەناغی پەەوگەییەو تا سەریان دەیدا لە بەردی ئەلحەد، ئەوەش وایکردووە کە ئەمەی کەیلە چەژ لە کەیلە بوونی ئەوەدا ببینین کە ئەوەیان مەحاە، چونکە دوو کەیلە ناتوانن لە ئەلفوبای خەشەویستی و ئەوین و ڤیان و میهر و سەزداری تەبگەن و پەیبگەن.. ئاخر مەحاە کەیلە و بەندەوار و دیلی بەندوباوی یاسا و رەسا و نەریتی کەنەپەرستانە بتوانن کەیلە و بەندەواری ژەر چنگ و کەەبەی خەیان رەها و ئازاد بکەن.. کە ئەوەیان کرەکی بەدبەختی نەرینەکانی ئەم شانشینەیە!

یانژی بە دیدگا و قەولی ئەوان ئەوەیان فیتی شەیتان بووە کە فریوی داویت سەرپەشکەت دابخزەت و توندی نەکەیتەوە، یانژی ماندووی سەفەر بوویت و شکەت و پرزە لەبەاو، پاسدارانی کەودەن و یاساوەکانی ئاکار و ئاداب و پاسەوانانی ناوگە دوچاری هیستیریا بووبن، ئاخر دەکرەت ئەوانی کەودەن و یاغنیش وایان مەزەندە کردبەت کە ئاسمانی شین: رەش داگەابەت لە تاو ئەو گوناهە کەبیرەیەی تە کە دەزەخ وفیردەوس لە جەگەی خەیاندا لەق و لەق بووبن، چونکە ئەگەری ئەوە زەرە کە فریشتەکان سەرتاتکەیان کردبەت، بەباک لە ماجەرای دونیا و مەردمگەلی تلاوە بە دەست گرفتی لە بن نەهاتووی شە و شەی هەزارەها هابیل و قابیل، سەرباری کوشتارگا نەبەاوەکان و ئەفسانەی ململانەی ئیبلیس بەرامبەر ملینەها بە مەرجی فریودانی مەردمگەل کە ەوو لە خراپە بن و پشت لە چاکەکاری، بە واتا ئاسمانەکی بەباک یان سەرقاە بەو خوەنبارانەی کە ئەم سەرزەمینەی بەگەن و پیر و لەوتاوی کردووە، لەوەتەی "عیسای مەسیح" بەسەر خاچەوە چوارمەخەی کەشراوە خوەنبارانە، کە تا هەنووکەش نە دابەزیوە و نە ئاسمانیش بە بارەگای باری تەعالا هەیکەشاوەتەوە!

{خانمەکی تەنیا دەنەو جەنگەدا}

رەحی رەوان.. ژینا.. کەواتە کە فریای تە بکەوەت کە ئاسمان سەرقاە و پەشەوحاە و شپرزە بەت، نەکا کەشتییەکەی "نوح" بە خەی و سەرنشینەکانەوە زەریا هەیلووشەت، سەراسیمە بەو هەموو زەمین لەرزە و گەکان و بورکان و جەرەها دەرد و نەخەشی کوشندە کە مەردمگەلی گیرەدە کردووە، کەچی.. کەچی تە بەباک لەوەی سەرپەش و رەفتەکەت 'با' دەیبات و فریشتەکان لە خەت تووە و تەراو دەکەیت، هاوکات ئیسرافیل و جیبرائیل و عزرائیل و رەزوان چاوانی خەیان

نووقاندووە لە ترس و تاوی ئەو دیمەنەی تە تیایدا گیردەبیت و هەم ئازا و جەربەزە، کەچی ئەوە تە بوویت ‘ژینا’ی هەور و سەلار، لە بری ترس و تەقین، ئەوەندە چاو قایم بوویت.. یان هەر خوو و خدی خەت بووە کە خەندەلەو بوویت و سەانە سەانە پیادەوی هەنگاوت ناوە و ڕەدووی سەرپەشکەت نەکەوتوویت، لەولاوە ناچار و سیاچارە و لەرزە لەو بوون فریشتەکان لە حەوتەمین تەبەقەی ئاسمانە، پاسداران و یاساوەانی داربەدەست ناحەز بە جوانی و بوەریت بە رادەیەک شەتگیر بوون کە وەک ئەوەی تە هەشکەکا بیت و بتکوتن و بتکوتن و بتکوتن تا هەناسە لەبەربڕان!
ئیدی تەنگەتاوتر بوون یاساوەکانی ڕەوشتمەندی عەمبارەپە کە بە هەق مەخلووقاتی زەندەقچوو بوون لەبەردەم ئارامی و دلەری تە و هەم پەرکەمدار و ‘فە’ لەهاتوو لە تاو شەنگی و زیبایییت، ناچار بە پەلەپروزە و یەکاندەردوو وەخەکەوتن و هەلقەیان بەست و پژدەنەیەکی بازنەیی و بەندیان سازکرد بە قەد باڵای تە و بە پەچ و لوول وەک خەمی ناقەبات لە ساتەوەختی شکانی شکەمەندی کچانەت لەژەر زەبر و زەنگی دەندانەی پیاوانی مەزهەبزەدەی بە مەزاب و مەلا و ترسنەک!
چما نەتدەزانی توخمی نەرینەگەلی ناوگەڕ برسی بە بینینی پەچ و لوولی قەفی کەزی و بسکی تە خوێنیان دەکوڵێت و ئاگرەک دەنێو شادەمار و دەمارە دەزوولەییەکانیاندا بەرپا دەبەت کە لەوەدایە کەپە و بەسەی هەیاساوی بگاتە دارستانەکانی سەرزەمین و باخەکان و لالەزار و باخی نەو فیردەوس کە تەڵ و وشك پەکەا بسووتێنن؟
چما نەتدەزانی کە پاسەوانانی دەوری دامەن و تەشک و تیرەژ و قەد و باڵای تە وەک گیانداری کەوی و دەندەکان و سمدارەکانی دیکە کە هەوە ئەسپی شەت ئاسا سمکەڵان دەکەن لەتاو هەوەسی هار و شەهوەتی دەنێو خوێندا گەگرتوو، قەستیانە خەیان ببن بە قامچی و تیغ و شمشێری زولفەقار و قەممەی دوودەم کە خوێنمژانە و سادیستانە لە سەد لاوە لەت و کوتت بکەن و.. هەشتا ئەخەی ناکەن؟ ئەوان بە تەنها بە بینینی خوێن و فرمێسک و ئارەقەی هەش ئەرگازم دەبن و بەس!
چ غەمناکە دیمەنی گەلەگورگ و کارئاسکەکی سرک و تەنیا و بەچارە دەنێو جەنگەڵدا، جەنگەڵەی سەدەی بیست و دوو و هەزارەی سێیەمینی “هەشهەڵاتی ناوەراست” کە تیایدا ڕەحمەکان پەژموردە و تاریک و سام لەنیشتوو.. بگرە تاریکترە لەوەی کە چاو بتوانێت چاو ببینێت..
ئەمەیان چ گورگستانەکە.. ئیلاهی؟
چما ئەتە نەتدەزانی کە کچەزای ‘حەوا’یت کە گوایە ‘ئادەم’ی فریوداوە و بەباکانە لە درەختی حەرام و قەدەغەکراوی خواردووە. بەڵێ ئەوە ئەتەی کە لاسایی دایکە ‘حەوا’ت کردەتەوە و سەرپەچی دەکەیت و هەم پە بە زارت خەندەلەوانە سەوکە دەکرمێنیت و هەم

سەرپەش دەدەیتە دەست ‘با’ و گەژەنی گەردەلوولەوە!
چما ئەتە نەتدەزانی دایکانی من و تە و هەزارەها بە سەدەها جار و بار بەردەوام بە ترسەوە بە کچەکانی خەیان دەگوت. “سەرت داپەشە.. کەشت داپەشە.. با دامەنی کراسەکەت تا سەر گەزینگ بێت.. مەمکەکانت بشارەوە.. قریوە و قاقا و خەنینت نەیێت و مەرگ دەنێت، خەت تاس و لووس مەدە و خە مەازەنەوە، بەدەم رەیشتن و پیادەڕەویەوە ئاوە مەدەرەوە، زار و دەمت بشارەوە کە نان دەخەیت ئەو کاتەی پیاوان دیارن، تەرپە و تەقەی کەوشەکانت نەیێت.. گەر نا.. نەرەوز وەک گەلەگورگ گەمارەت دەدەن و و وهتد.
بە راست ئەمەیان جەنگەڕەیان دونیایەکی تازە؟ چما ئەتە نەتزانیوە کە یاساوەڕەکانی دەوری خەون و خەیاڵ و خولیاکانت تەیان بە نەچیرەک زانیوە کە راوی بکەن و پەستەکەی بگروونن کە بە هەق گرواندویانە، چونکە تە کچە ئازاکەی دایکە “حەوا” بوویت و گوەت بە ترپەی دەی خەت شل کردووە.. نەک بە تەنها شەیتان، ئەگەر نا.. وا بەباکانە سەرپەشکەت نەدەدایە دەست رەشەبایەک یان گەردەلوولەک.. ئەوان بە هەویای ئەو خەونەوە تەیان راو کرد کە دەستیان سەوز دەبەت و ئەوسا بەهەشت یەک بست لەیانەوە نزیکتر دەبەتەوە و ئەتەش کە گوایە شەریک و هاوشانی شەیتانی، گەمەی خەت دەکەیت و سزا و باجەکەی دەدەیت.. سزا و باجەک کە لەوانلەوە لە جوانی و شکەمەندی کە من دەنیام حەریەکان لاسایی تە دەکەنەوە و بەز لەو داربەدەستانە دەکەنەوە کە تەیان وەها ئەشکەنجە داوە کە بیرت بچەتەوە هەناسە بدەیت.. هەناسە و بەس!
چما نەتدەزانی بەچی دایکانمان سەد بارەیان دەکردەوە بە چرپەوە کە ئەوە.. کچانی ‘حەوا’ لە پەراسووی چەپ و هەم خوار و خەچی ‘ئادەم’ دروست بوون و تا قیامەت راست و رەک نابنەوە.. هەر بەیە لەسەر هەر سیلەی کەمان و گەرستانەک و جادەیەک پیاوان و لاوانی داربەدەست وەک ئەرژەنگ وەستاون، کە لە شمشەر بەندەتر قیت و قەز وەستاون بە ناوی چاودەری خراپە و چاکەکاری خەڵکی، کە گەرەکە بە هەر هەڵە و پەڵە و کەتنەک و سووکە گوناهەک بە دار و مەترەق و تەڵا و قامچی و قیرپاچ و شەڵاق نیوە مردووتان بکەن، بەو نیازەی رەک و راستتان بکەنەوە، ئەی دایکە نەیچرپاند بە گوەی تەدا کە هەر هەوەی راستکردنەوەیەک خوەنی جەرگە و شکانی شکەمەندی و گەبەند و رسوایی بە دواوەیە کچەکەم، کە زادەی میراتەکە کە زەر قورسە کەسمان بیزانین کەی دەستی پەکردووە و کەی کەتایی دەت و گەڵ بە گەڵ دەبەت.. خە گەر بشیزانین پەمان شەرمە بیدرکەنین، چونکە پیشەسازی و بەرهەمی دەست و فیکری ئەمەیە.. ئەمەی چی و چی و چی؟ خەتان ناوی بنەن!

{ژینا.. هـ قـقنـس ـ کـی ئـمـ}
مـگـر هـر هـموومـان نـمانبیسـتووـ کـ لـ ناوئـاخنی ئـدـبیـاتی "ئیسـرا و میعـراج"دا هـاتووـ و جـخـت لـسـر ئـوـ دـکـاتـوـ کـ زـرینـی 'ئـهلی دـزـخ' ژنان بـوون لـ پای ئـوـی هاورـگـزـکانی تـ بـ هـمیشـ نزیکـن لـ خراپـکـاری و دـورن لـ چاکـکـاری، گـوایـ لـ دـزـخیشـدا بـ قـژ و قـاـی خـیـانـوـ هـواسـراون.. بـ راسـت.. دیسانـوـ..؟
جا.. خـ ئـوان بـبـخت زـر زووتر دـنـو دـزـخدا ژیان و هـم مردن.. مـن بـگـم هـیـ و گـواهـی دـدـم کـ پلکـ 'زارـ' دایکـم و پـنـج خوشکی خـم و سـرباری کچان و ژنانی گـک چلـن دـسووتان.. ئـاخـ بـس من ئـو ئـاگـرـم بـینیـوـ یان هـر هـموو نـرینـکانی گـک و شار بـینیویـانـ؟ نـازانم.. بـام دایکـان و خوشکـان و کچـان و ژنـان ئـوـندـ شکـمـند بـوون کـ دوای هـر سـووتانـك ئـازایانـ وـک باـندی ئـفسـانـیی "قـقنـس" ئـاسـا دـنـو خـمـشـی خـیـان سـر لـ نـوـ رادـبـوون و هـدـستانـوـ و زیـندوو دـبـوونـوـ.. ئـاخر سـز و بـزـیی و میهری ژنانـ و دایکانـ و خوشکانـی خـیان دـنـواند کـ هاوخـم و سـزیاری ئـمـی نـرینـ بـوون و ببن، کـ نـکـا ئـوانی قـوح و غـمناک و پرسـدار و تـنیـا بـکـون.. ئـوـیـان چ قوربانیـدان و جـوانی و رـحـکی سـرکـشـ کـ تـا ئـاسمان خواهانـ و ژنانـ و کچانـیـ کـ ئـمـی نـرینـ نـایـبینین.. بـ کـ و کـی و بـ کـور بـووین.. ئـیلاهی؟!
ژینا.. ژینای ژن و ژیان و ئـازادی و شکـمـندی و بـوـری.. لـوـش قـباحـتر و ترسناکتر و گوناهـکی کـبیرـتر و رـشتر ئـوـبـوو کـ ئـگـر سزای تـ نـدـن و نـتکـن بـ نمووـ و پـندی زـمانـ، چوغل و تـمبـت نـکـن بـ توندکردنی سـرپـشـکـت، ئـوسا کچانی هاوتـمـنی تـش سایلی تـ سـرکـت و ئـاـو والـا دـبن و ئـیدی پیاوانی چاوچـس و ناوگـ برسی دوچاری نـزـری حـرام دـکـن، لـوـش کوشندـتر ئـوـیـ کـ ئـوـ بـپرسن و گومان بـکـن کـ بـچی دـبـت ئـیمانی پیاوـ سـمـ بـابـکـان ئـوـنـدـ تـنکـ و لـرزـک و چـروک بـت؟ بـچـی مـرجـ لـرزـکی ئـیمانی ئـوان یان تـکـمـیی دینـکـیان لـسـر بـ دیارکـوتنی پـرچـم یان داپـشینی بسک و کـزی ئـمـ پابـند و وـستابیت کـ بـ هـمیشـ پـوانـ بـت بـ وـدـستهـنانی بـهـشت و دوورـبوون لـ دـزـخ؟
ژینای.. دـرـ ژین و نیشتـجـ دـنـو رـحی هـموماندا کـ دـزانم ئـوـیانت بـسـ.. ئـتـ چیت کرد گیانی پـژموردـی گیانان، چلـن وا ئـاسـان هـوـسـی پاسـدارانی دار بـدـسـتی ئـخلاقـت ئـاگر داوـ بـ

ئەندازەی دەیری و دڵڵی بوونی فریشتەکانی ئاسمان لە تاو ئیرەیی و بەغاڵەت بردن بە جوانییەکەی ئەفسوونبار و و ڕەحی 'بەور' ئاسات.. گەرچی مەرگهێنیش بووبێت؟ ئاخر پاسەوانانی ناموسپەرست مەزەندە و ترسی ئەوەیان هەیە کە بە هەزارها فریشتەی دەوری عەرش و مەڵکووت پایەستی لێبکەن و بتکەنەوە، لە گوینە کە هەندەکیان لە تین و تاو و ترسەکی پەنهان کە تە بەرپات کردووە.. پەڕ و باڵیان هەوەرێت و ئیدی چیدیکە نەبنەوە فریشتەگەلی دەوری عەرشی یەزدان، بە هەزارەهاش لە تەک حەرییە زەدە نازدارەکان، هەم لە تاو بێباکی تە و نەترسانت لە ئاگری جەهەننەم سەمای چاوانیان بژێت و کوێر بن، ئاخر فەرمانە کە نەدەکرا فریشتە نەروزەکانی ئاسمان و هەم سەرزەمین یەکاندەردوو بە شەوارە بکەون ئەو کاتەی پەکەا مەست و حەیرانت دەبن کە ئاوە لە تە دەدانەوە بە جەرەک کە کەیل و کاس ببن کە وەک گەداکان سوالی خەندیەک و نیگایەک و ناز و هەوایەکی تە بکەن، وای.. وای.. ئەوەیان چ ئابەووچوونەک بوو کە فیز و شکۆی خەیان لە بەردمی خانمێکدا دەڕاند؟!

{ خەون و خەیاڵکی خوەناوی}

چما ئەتە نەتدەزانی کە لە شانشینی بە خەیاڵ و خەونکاندا.. خەون بینین و خەیاڵی فەین سزاکەی خوەنی سەرە؟ هە نازەنینی هەر هەموومان مەراقی ئەوەمانە و بە ئەقرەین.. ئاخر چۆن ئەتە لە شەوی دەیجوردا وەک چرا دادگیرسێت کە هەر هەمووان عەیب و عەورەت و چەرەی ئەرژەنگ ئاسای خەیان ببینن لە مەملەکەتەک کە هەر خەونکی سەرکەش و سەرکەش بە خەی پەینی سەرە و خە سپاردنە بە دەزەخ لەسەر دەستی ئەوانی ناحەز بە خەونی شکرە کەنیشکەک؟

هە 'شەهەزاد' کەی ئەمە.. چما ئەتە نەتدەزانی کە ئاخوندەکان نابینان و هەر خەونکی ڕەنگینی کچە ڕەنگاڵەیەک و شکرەژنەک زەندەقیان دەبات، دە ئاخر دەزانی یان نا کە بینینی خەون بە ڕەژی ڕەناک لای شەمشەمە کوێرەکان چ گوناهەکی کەبیرەیە، تەی خەشخوان و سەراسیمە بە داستانی "هەزار و یەک شەو"ە کە 'شەهەریار'ی مەست و مەیزەدە کردبێت و جوانی تە ئەفسوون و سیحری حیکایەت و داستانەکانی تا دوا پەندی پە لە تانوپە و گرەچن بیبات و بەدەم زرنگانەوەی زەنگوڵەی دەنگی تەی خەشخوان خەو بیباتەوە.. ئیدی بە هەمیشە و بە هەتاهەتایە 'شەهریار' شەیدا و دەوانە و گیرەدەتە و ناتوانێت سەرت ببڕێت و بتکوژێت وەک هەزارەها لە هاورەگەزی تە، لە پای بیانوویەک کە تا هەنووکەش دیار نییە.. تاکە بیانوویەک

خونخاری پادشاکان و پیاوکان بوو کە بە هەمیشە خوانی خوناوی ‘ئارگازم’ و سارمست و شادی کردوون، ئیدی تای ئافسوونگار هاتیت و بە گاانوای داستانکان “شاهریار”ت سارسام و حایران و هاگری خات کرد و مارگی دیکای هاورگازکای خات راگرت، ‘شاهریار’ بە ئەندازیاک شاد بوو کە شاوکیان عاشقانە نەک شاهانە خواستی ئاو بوو کە ئیدی سارپشکات فاە بدایت.. ئیدی خات راها و سارفراز کرد، چونکە جوانی و زرنگی و ئافسوونی جادووگارانات بوو کە ئاو خونخاریای ‘شاهریار’ی بنبە بکات.
ئاتە نەتزانی کە ئاوشیان پیاوە سادیست و خونخارکانی مالکاتی شات و داغان و غامگین کرد و کاستیان کاوت کە پادشا دستبارداری خونخاری کچان و خانمان ببات.. پیاوانی مست و خشنوود و ئاسوودە بە خوانی خونای و خیاکوژ لەنگاان گیانای خشخوانی کالکاوات ئارام بیت باوای کە ‘شاهریار’ دستی لە خون پاک بکاتاە و بیشوات.. باگش یاویە کە تا هانووکش خونبارانە و شانشینی پرسە و واویلا و مارگساتە.. هە جوانە!
باام ئاوە تایت کە هازارها داستان و سارگوزشتە و پاند و بایت و بالارە و هیکایات و چیرک و ارمانت بە ئامە باجهشتووە و تازە فرچکمان پاوە گرتووە و میراتگری ئامکداری جوانی و میهر و شکامندی و ئازایاتی و زرنگی تاین.. بە قوربان.. شاو و شاوگارت شاد و ئارخیان و ئارام بنوو کە ئامشاو و تا سادها شاوی دیکە هار هامومان بادار و ئاشگر و دارگاوان و پاسوانی خات و خولیا و خیاە غایالە و خونە شیرینکانی تاین بە درژایی زامان و تامان.. هە ‘قەقنەس’ە تاقانە و ئازاکای هار هامومان..!

(سارتای پایزی/۲۰۲۲)

- پاراوز: ـ
  - قەقنەس: قەقنەس (بائینگلیزی:Phoenix، گریکی داریان: Φοῖνιξ، بافارسی: ققنوس، عاربی: العنقاء)، باندیکی خیاای و ئافسانئامز کە باروارد دکرات بە جارها باندی دیکای راستەقینە، باسی لکراوە دانو داستانە کانکانی عارەب وکو سارچیکانی سندیباد و داستانی ‘هازار و یاک شاو’، بگشتیی لانو داستانە فارسی و ارمانی و گریکی و میسای و چینییکاندا هابووە. قەقنەس، وکو بچووی باندیکی پیرز لانو داستانکاندا چاوی لکراوە. باندیکە لسار هالکای دانیشت تاوکو داتروکات، لە کاتی تروکاندا ئاوندە بە خشیاوە بە بچوکای داخونات و

پوش و پەناش لە دەوری خۆی کەدکاتەوە تاوەکو پوشکان ئاگر دەگرن و خۆیشی دەسوتێت، جا ئەو بەچوەی کە لە هێلکەکە دەتروکێت، پاشانیش دەبێتەوە بە دایکانە. دیارە سەرچاوەی دیکە ئاماژە بەوە دەدەن کە خودی" قەقنەس" تاکە باڵندەیەکی ئەفسووناویە کە پێشبینی مەرگی خۆی بکات، گوایە سەروەختی گیانەڵا پووش و پەناش کە دەکاتەوە کە ئاگر دەگریت و قەقنەسەکە دەسووتێت بە پەرجووەکی دەگمەن و ئەفسانەئامێز دەنەو خەڵەمێشی خۆیدا کە زادەی موعجیزەیەکی ئەفسانەئامێز زیندوو دەبێتەوە.

• بەور: سەر بە خەزانی پەنگە، هەندەک جاریش وەک مەچکەی پەنگ چاوی لێدەکرێت.

• تەوار: مەینەی باز یان بازی مەچکە. (سەرەتای پایزی/۲۰۲۲)

"شەڕی پلکە زاڕە"

ئیمان و ئایین.. هیوا محەمەد ئەمین

هەچوون و هامان بەنەو دوو دنیا ی (ئیمان) و (ئایین) ، بەپەویست دەگەینە بەردەم دوو شاڵیان ی ئاراستەی جیاواز و دوو ئاست ی جیاواز لە تێگەیشتن بە دوو چەمک و دوو جیهان ی دژبەیەک و ناتەبا لە دنیا ی وێنە ، ئامانج و ماهیەتکان ی ئیمان و ئایین . پەویستە بگوترێت ، کە ئیمان و ئایین لە شەو و هەوکار ی دەرەویان دا وەک تەواوکەر و پەکهاتەیەک ی دانەبەاو ی ئەرگانیکیی ، و دیمەنێک لە یەکگرتویی دوو دنیا ی ڕەح و جەستە خیان وێنا دەکەن ، بەڵام لە هوانگە ی ئیمان بە هەوشت و بەها ی مرۆڤ ، و لە دیدگە ی لۆژیک (مەنتیق) بە پەیوەندیی نێوان دیاردەکان ، و بە هەمان شێوەش باری ئاگایی مرۆڤ دا ، دەشێت دوو جیهان ی پێچەوانە و دژبەیەکیش بن .

لەرە دا خانەبەندیکردن و کەشان ی هەڵە ی جیاکارەوە لە نێوان دوو دیاردە ی ئیمان و ئایین ، نابێت بمانگەنەتە باوەڕێک کە ئەنجام و ئامانج لەم نوسینە ، هەوەدانێک ی بەئینسافانە و ئاراستەکراوانەیە

دژ بە بنەما نەریتیی و ئەخلاقییەکان ! بەڵکو لە سەنگی باوەڕبوون بە ئازادیی تاکەکەسیی و دنیابینیی خۆم ، ماف بەخۆم دەدەم ، کە هەم بە دنیای ئیمان ئاشنا ببم هەمیش لێکدانەوەیەک ی نۆژداریانە بکەم لە پێناوی جیاکردنەوەی دوو جۆستە ی پێکەوەلکێنراو ی جۆستەیەک ی جمکدار ، کە هەم ئازار پێکەوە دەچێژن و هەمیش پێکەوە هەڵناکەن .

ئیمان لە پانتایی چەمک ، مانا و دنیابینیی خۆی دا بە بوون ، هۆوشت ، نرخ و بەها ی مرۆڤ ، بەسنور و بەکەتایە کە دەشێت بوعد ، شوێنپێ ، کارلێککردن و کاریگەرییەکانی ئەو لە نەو جیهانی بەکەتا ی سروشت و دنیایەک ی گەردونیی دا پێدەز بکەین. دواجار بەڵام ، نە ئیمان بەبە بوون ی مرۆڤ توانا ی ئەوی دەبێت خۆی وەک جیهانێک ی سەربەخۆ و بەرفراوان بسەلمێنێت ، نە مرۆڤیش بەبە (ئیمان) کە زادە ی سروشت ، تایبەتمەندیی و سیفاتێک ی گەردونییە دەتوانێت ئاودیو ی جیهانێک ی بەرزتر و باڵاتر لە دنیا ی هۆوشت و فزیەت ببێت ، دواجار لەکوێ دا مرۆڤ بوون و ئامادەیی هەبێت ، لەوێش دا ئیمان بوون ی هەیە . پرسیار لەرە دا ئەوەیە کە ، ئایا ئیمان خۆی چیە و هەڵگر ی چ خاسیەت یان تایبەتمەندییەکە ؟ لەرەبەدواوە هەوڵدەدەم هەبچمە نەو دنیا ی ئیمان ، تاکو بەرچاوونیەک یان تواناییەک ببەخشم بە شێوەیەک لە پێناسەکردن ی ئیمان . لەڕاستیی دا (ئیمان) دیاردەیەک نیە کە لەدەرەوە یان ئەودیو ی سروشتەوە سەرچاوە ی گرتبێت ، هەزەک ی سروشیی (وەحیی) نیە ، کە توانایی خەبەرجەستەکردن ی لە غەیبیات و ئاسمانەوە وەرگرتبێت، بەهەمانشێوەش نە عەقیدە و باوەڕ نە کار و پەسەیەک ی داهێنان ی عەقڵانییش ، بەڵکو پەداویستیەک ی هەحیی و بابەتێک ی سروشت _ مرۆڤایەتییە کە لەهەگەیەوە وەڵامێک بە خواست ، ئارەزو ، خولیا ، پرسیار و گومانەکان ی مرۆڤ دەداتەوە . ئیمان هەزەک ی نادیار ، شاراوە و نامادییە ، کە سەرچاوە ی هەز ، توانایی و بوونی خۆی لە دنیا ی سروشت وەک کەیەک ی گەردونیی ، بەدەستدەهێنێت . ئیمان لەهەگە ی پابەندبوون بە (ئایین) ەک ی دیاریکراوەوە مەیسەر نیە ، بەڵکو پەسەیەکی درێژخایان ی تاکەکەسیی و جەرەک لە دیاردە ی هوشیاریی مرۆڤ ، کە لە هۆوتی تەکەشانکی مەعنەویی دا بەدەستدێت ، دواجار ئیمان هەزەک ی هۆناکییبەخش و توانابەخشە کە تەکانێک بە مرۆڤ دەدات بە ئاودیکردنی بەرەو دنیایەک ی فراوانتر و نوێتر ، دنیایەک کە وێنەیەک ی واقیعیی و ناوەڕۆکەک ی بەهادارتر بە بوون ی مرۆڤ دەبەخشێت . لەم دنیا نوێیە و لەم هەلومەرجە دا ئیمان دەبێتە هۆگە (قیبلە) یەک ی شەقڵەدراو بە هۆناکیی و چرایەک کە لە سادەترین چەمک ، مانا و پێناسە ی خۆی دا گەیاندن ی مرۆڤ بە

جرک لە متمانە ، ئارامیی ئاسودەیی ، دەنیایی ەح و یەقینەک ی کرداریی ، دواجار ئامانجەکان هەرچیەک بن ، دەشەن بەام دیوەک ی گەش و ەوناک بن لە جیهان و پەژە بەکەتا و نەبەاوەکەی ئیمان . سوکرات بە هە نەبوو کە لە دواساتەکانی ژیانی دا بە قوتابیەکانی دەگووت : بهەن با مەرگی خەم لە ئارامیی و ئاسودەیی دا بەجەبگەنم . لەرە دا بەام دوائامانج لە ئیمان دا ، تەنیا لە گەیشتن بە مەنزەگە ی ئارامیی و ئاسودەیی ەحی مرەڤ نیە ، دوافرمان ، ئەرك و بەیاریش لە ەاپەاندن و فەرمانکردن بە چاکە و نەهیکردن لە خراپە نیە ، بەکو هەکار و بزوەنەر ی هەز ی هاوسەنگکردن و گەاندنەوە ی سروشتی مرەڤبوونە لە مرەڤ دا . کەواتە لەرە دا ئیمان چیە ؟! لەاستیی دا ئیمان لە زات و سروشتی خەی دا نە ئەرکە و نە ئەخلاق ، بەام کاتەك ئیمان مرەڤ ئاودیوی جیهانەک ی ەوناکتر ، کامەتر و نوەتر دەکات ، ئەوکات مرەڤ ەوبەوی هەستی بەرپرسیاریی و لەپرسراوەتیەکی ئەخلاقیی بەرامبەر ئاکار و کردەوەکانی دەکاتەوە ، واتا کاتەک ئیمان هەست ، ئارەزو و غەریزە ی ئاژەیی مرەڤ دەگەنەتەئاستەک ی باەاتر لە عەقە ، هەش و ویژدان ، ئەوکات ئەرکی سەرشانی مرەڤە کە کانت ئاسایی ، ئەخلاقییانە بژەت ، نیچەش لەخەا نەیگوتووە ، کە مرەڤ لە نەوان ی غەریزە ی مرەڤایەتیی و ئاژەیی دا گیریخواردووە .

ئیمان بەئەوەی کاریگەر و ەوناکیبەخش بەت ، دەبەت خەی لە پانتایی ژینگە و هەلومەرجەك ی ئازادتر ، فراوانتر و دوور لە تەون ی چەقبەستویی دا ببینەتەوە ، واتا پەویستە ئیمان نەک بەتەنیا وەامدەرەوە ی دنیا ی ەحیی ، غەریزیی ، ویست ، خواست و ئارەزووە مرەڤایەتییەکان بەت ، بەکو بەهەمان شەوەش و بەلایەنی کەمەوە وەامدەرەوەیەکی جیددی بە ئەو قەرت ، بەربەست ، ئاەزیی ، کەشە دەرونیی و کەمەایەتییانەش بەت ، کە مرەڤ لەگەیان دا دەستەویەخە دەژەت ، بەجەرەک ی دی ، واتا ئیمان چەندەک پەیوەست و پابەند بە دنیا ی واقیع و دەوروبەرەوە هەبەت ، هەندەش وەنەکانی ئەو ، واتا ئیمان ەونتر و گەشتر دەردەکەون . زەدەیی نابەت ئەگەر باوەمان بەوە هەبەت ، کە بەئەوەی ئیمان لە ناخ ی مرەڤ دا بە حەقیقەت ی ئەبەدیی و ەادە و ەژە ی پەویست ی کامەبوون ی خەی بگات ، دەبەت چەشنەك نزیکیی و تەکەبوون ی لەگە دنیاکان ی فیساگەرس ، یەشار کەمال ، سپینەزا ، ئاینشتاین ، کاەل مارکس و ... تاد هەیت ! ئەم جەرە لە تەکەبوون ، نزیکیی و بەیەکداچونانە ، پرشنگیی ەوناکایی و هەز ی ەە و کاریگەریی ئیمان بەهەزتر و کاریگەرتر دەکات . لەم سەنگە و تەوانینەوە بە ئیمان دەگەینە ئەو باوەی کە ئیمان و جیهان ی مادە لە ئاقار ، ەوبە و پانتایی خواست و ئامانجە

مرڤایتییکان دا پچوان ، ناکك و دژبیك نین ، بام دریایک لە بربست و کشە هن . بە ئازادکردن ی ئیمان لەو بربست و تنگژان و زگارکردن ی ئیمان لە پخوستکردنی فراوانترکردن ی پانتایی جموجە ، چالاکیی ، زیندوتیی ، وز و کاریگریکانی ئەو ، پویست دکات جرک هاوسنگیی لەنوان مرڤ و ئیمان دا بتە کایو ! واتا لەلایک ئیمان وناکییبخش و لەلایکی تریشو مرڤ بەهی ئەو وناکییو دبت خی لە شیو و دە و دیو ی تاریك ی مادە و خویستیی بهنتدرو ، تاکو سرئجام مرڤ بتوانت ببتە بشك لەو هز ی وناکیی و سیستمە ی ، کە جیهان ی سروشت و گردون ی لەسربنیاتنراو .

ئیمان هز یان مملکتک ی دستیشتو ی دستات و فرمانوایی پاشایی نیە ، کە بوون ، چمك و ماناکانی خی لە ئودیوی سروشتو حشاردابت ، لەقابدانی دق ، باوە ، عقیدە و مزهبکیش نیە کە پیرزبکرت و بپرسترت ، بەکو هز ی ئیلهامك ی بکتایە کە پیام و ئامانجکە ی گیاندن ی مرڤ بە پلیکی باتر لە فزیت و بابردن ی وشت ، کردار و ویژدانی ئەو تاکو پلە ی سکان (کمال) ، کە دواجار گیاندن ی مرڤ بە یزدان ؟! ئرستە : (لە هموشتك دا بزونرك ی سیر مرڤ برو ئاقار ی کامبوون دبات) .ئم شو و شواز لە ئیمانداریی و خبارگاوییکردن بە وناکایی ، سیفت و ئیلهام ی یزدان ، خبخ پیوندیی و هاوسنگیك ی نو لە سروشت ی پیوندیکانی نوان مرڤ و یزدان برهمدهنت . ئالردایە کە چیتر نە هش و ئاگایی مرڤ لە یزدان دادبت نە بوونی یزدان ، تایبتمندیی و سیفات ی ئویش لە مرڤ دا موستحیل دبت ، واتا کار و پژکە ی ئیمان بە دروستبوون ی مرڤ ی یزدانیی کتایی دت . لە کش و هلومرجک ی وهادایە ، کە هبتە مرڤ دگاتە دواپلە ی وشت و فزیت ی هرباا ، واتا دواپلە ی مرڤبوون ، بجرک ی دی : دبتە مرڤ ی ئیماندار .

لەر دا من بئوی ئاقار ی تگیشتن ، لکدانو و شڤکم برو بشی دووهم ی باسکم کە (ئایین) ە بئاژووم ، بپویست ئەو پرسیارش دتگە ، کە ئایا ئایین چیە و چ ك لەم نوندە دا دگت ؟!! ئگر ئیمان بریتیبت لە پیوندیک ی ناوکیی ، نامادیی ، ناهستپکراو وشو نااستوخ ی نوان مرڤ و یزدان ، ئوا ی ئایین ، پیوستکردن و پابندکردنی مرڤ و یزدان لژیر هلومرجك ی دیارییکراو و جیهانك ی سنوردارکراو بیکتریی . ئم شواز و وخسار لە پیوندکردن و پابندکردنان ، دبنە هکارك ی بە ورچرخان و گانکاریکی نو لەدروستکردن

ی پیوندیی نوان مرڤ و یزدان ، تاکو اد ی کردنو ی چندین درگ و دروازی کشدار و پئازیی بووی پیوندیکان ی نوان ئیمان و مرڤ دا ؟! ئایین چندك پیوندیکان ی نوان مرڤ و یزدان لد دید ، تووانین ، جیهان ی سنوردارتیی ، سپاندن ی مرج و قتیسکردنی لد چوارچو ی شون و کات دا پابند بیکتر دکات ، بهمانشوش مرڤ پابند بو یاسا و سایانو دکات کد دکونو درو ی سروشت ی استقینو ی مرڤ ، واتا درو ی بازنو ی ئیمان . ئایین بد میسرکردن ، بئیمکانکردن ، بواقیعکردن و پاشان بد دیفاکترکردن (ئمر ی واقیع) ی ئم پابندکردن و پیوستکردنانو ، هوودا ی دزگا و دامزراویك دبت کد لسربنچینو ی دق ، نونجگیر ، شریعت ، عقیدو و مزهبك ی دیاریکراوو بنیاتدنرت . دق لر دا وخسار ، تایبتمندیی و شوازك لد برگ ی (پیرزیی) بخیودگرت ، کد سرچاو ی هز ، توانا و کاریگرییکانی خی لد دنیا ی وهم ، خیا ، چیرك ، ئفسانو و وناکردنکانو وردگرت . شریعت بهرو و بشی خی لشو ی شبنگك دا لو پیرزییانو بخی دادبچننت و دواجار لد دید ، تووانین ، جیهانبینیی و لکدانو و اڤکردنی جیاواز ، جراوجر و تاقتپوکنو بد دق بپیرزکراوکان ، سیستمك ی تنگبر و چقبستو لد بووبردن ی عق ، ئیراد و خواست ی کمگ دهنتد نوکی کایو گرنگ و هستیارکان ی کمگو . ئم جر سیستم ی بیرکردنو و جیهانبینییو بد دنیا ی ئیمان ، پکهاتیك ی بنچینیی و سرکییو لد دروستکردن و سرهدان ی دنیا ی (ئایین) . لم کش و هوایو دا ، ئایین وك کیك لد سیستم و پرنسیپ دنیاییکان دخك ی بد ئیمان وك هزك ی سرکیی و بگ ی معنویی و گرنگ نابت ، و دوور لد چمك و جیهان ی ئیمان ، پیوندیکان ی نوان مرڤ و یزدان چکدار و کدخات . (شریعت) لد کش و هلومرجك ی وها و لد دید و تووانینی خی دا وك تاکد جگرو (بدیل) و سرچاو ی سرکیی بد یاسا و دستورکی گشتگیر و موتق بد کی جومگ ژیارییکان ی کمگ و مرڤایتیی ، دبتد وامدرو ی کی بابتد گشتیکان . ئیمان لد هاوکشیك ی وها دا ، و وك ایییك لد پیوندیی نوان مرڤ و یزدان گرنگیی ، کاریگریی ، بایخ و ناوندبوون (سنتربوون)ی خی لدستددات و مرڤیش وك تاک ، بها و نرخی خی لدستددات و پراوز دخرت ، سرئنجام کار بد مردن ی یزدان کتایی دت ، نیچی ئمانیش لد بئاگاییو نبوو کد دیگووت : یزدان مردوو ؟! و ئو هکار ی مردنکیشی دداید پا

مرڤ خی ، واتا لە هەلومەرج و ڕۆژگارێک ی وەهادایە کە فرمان ی یەزدان و چرا ی ئەو هەم کەتایی دەت و هەمیش خامەش دەبەت . لەسەنگە ی دید و دنیابینیی ئایین دایە ، کە چەمک و مانایەک ی نوە لە یەزدان و مرڤبوون دەتەبەرهەم ، مرڤ لە هەڵگر ی سیفات ی یەزدانیی و دروستبوون ی مرڤ ی یەزدانییەوە دەکاتە نوەنەر ، جەنشین و جەگرەوەیەك بە یەزدان ؟! لەرە دا ئیدی یەزدان ئامانجەك ی پەکراو دەبەت نەک هەکارەک . ئایین بە پاراستنی ئەم بەها و دنیا نوەیانە خی بە لەپرسراو و بەرپرسیار دەزانەت کە بیرەکە ی هەز و پەکهەنان ی دەستەات بکاتە پەویستە و فریادەسەك ، مەرجەک ی سەلماو و بەگەنەویست بە درەژدان و بەردەوامییدان بە پەیوەندیەکان ی نەوان مرڤ و یەزدان . بیرەکە و ئامانجەك ی وەها ڕەح و ئامانجی مرڤ لە ئاراستەکردن و گەیشتنی بە بیر ی چاک ، گوتار ی چاک ، کردار ی چاک ، ویژدانی باڵا ، فەزیەت و سیفاتی یەزدانییەوە دەکاتە دنیایەک ی سیخناخبوو بە سەرباز ، سەربازگە ، جەنگ ی پیرەز ، جەنگ ی یەزدان ، تەکەشان و خەبات لەپەناوی سەرکەوتنی یەزدان ، سوپای یەزدان ، ڤق و کینە ی تەسەندن ، جیاکردنەوە ی مرڤایەتیی لە نەوان بەباوە و باوەدار و …. تاد ئاوگەکردن و جەگەکەکردن ی پایە و مەقام ی ئیمان بە ئاراستە ی ئایین و پیرەزکردنی یاسا ، دەستور ، دنیا و دنیابینیی شەریعەتەکان ، مرڤایەتیی لە یەکیەک ی یەکگرتوەوە دەکاتە دنیایەکی لەکترازاو و لەکدابەاو ، دنیا ی قبوەکردن ی شەو و شەوازی ئیمان ، عەقیدە و بیروباوەکان ی دی دەگەدرەن بە ڕەتکردنەوە و سەینەوە ی ئەوانی دی ، هەر گروپ و کەمەك ی کەمەایەتیی لە دیدگە ، ڕەژنە و دنیا ی یەزدان ی ڕاستەقینە ، عەدالەت و حەقیقەت ی ئیلاهیی خەیەوە چەندین یەزدان ی جەراوجەر ، جیاواز بە دید و ئامانج ی جەراوجەرەوە دەنەگەە ؟! لەم تەراتەن و زەرانبازیە دایە ،کە یەزدان لە تایبەتمەندیی و سیفات ی یەکگرتویی ، سروشتیی و گەردونییەوە دادبەزەتە ئاستەك ی نزمتر لە بەمەژوبوون و ناوچەییبوون (لەکاییبوون) ؟!! لە شەوازەکك ی دی دا : یەزدان دەبەتە پەیکەرەك ی داتاشراو ی شەو نیوە ئاژە و مرڤ ی دەستکرد ی مرڤ ، پەیکەرەک کە خواست ئارەزویەکی ئاژەیی و شەهوەت ی دنیایی مرڤ ی تە دا بەرجەستە دەبەت . لە وەها دنیا ، دیمەن ، وەنە و بەرکەوتنەکدایە ، کە مرڤ هەز و دەستەاتەک ی گشتگیر لە بەتە ی بەدەستهەنانی شەهوەتی دنیایی دا بەدەستدەهەنەت و ڕە ی یەزدان دەگەەت . ئەم جەگەکە و گەین ی ئاراستانە لە نەوان مرڤ ، یەزدان و ئیمان ، ئەو ، واتا یەزدان لە سیفات ی سروشتیی ، گەردونیی ، بوونەك ی کامە، عەقە ی باڵا ، ڕەوشت ی باڵا

و هەز ی داهەنەرەو ، دەکاتە بوونەك ی نەسکاو ، کاڵفام ، تەمبە ، بەبەرهەم ، بەوشت و ناوچەیی ، مرەڤیش لە دنیا ی گەان و وەبوون بەدوا ی حەقیقەت ی بەکەتا ی بوون کە یەزدان و سیفات ی ەوناکایی ئەو ، دەگەت بەبەدەستهەنان ی شەهوەت ی دنیایی و باوەشکردن بە دنیای ی هەبوون و تەرکردن ی غەریزە ی ئاژەیی ! فەزیەت لەرەدایە کە ئیدی پایە و شوەنی خەی بە ەزالەت و ەیسوایی چە دەکات ، تەکەشان ی مەعنەویی تاکەکەسیی لەپەناو ی بەدەستهەنانی حەقیقەت ، بەختەوەریی و ەوناکایی یەزدان ، دەبەتە هەپە و هانابردن بە جەهل و خورافات ، ە و کار ی یەزدان و ئیمان لە بەخشین ی ەوناکایی و هاوسەنگکردن ی مرەڤ لەنەوان دنیا ی فەزیەت و غەریزە ی ئاژەیی دا ، دەگەت بە پاشایەکی ستەمکار ی خاوەن تەخت و دامەزراوە ، کە کاری تەنیا سپاردن ی مرەڤ و دروستکراوەکانیەتی بە بەهەشت و دەزەخ ؟! شەپنهاوەر لە هەلومەرجەک ی وەهادایە کە ناچار دەبەت بەت : (ئەم جیهان وگەردونە ناشەت و ناکرەت دروستکراوی بوونەک ی میهرەبان بەت ، بەکو کاری شەیتانەکە کە لە ئازاردان و ئەشکەنجەدان ی دروستکراوەکانی خەی چەژوەردەگرەت)) . ئایین ئا لەرەدایە کە سیفات ی سروشتیی و گەردونیی یەزدان دەگەت بە بەرهەمهەنانی ستەم ، زەرداریی و نادادیی ، ئەوانەش لە هەناوی خەیان دا تاوان پەکدەهەنن ، لە پانتایی و بازنە ی تاوانیش دایە کە ئیدی چرا ی ەوناکایی ئیمان دەکوژەتەو و ەحی یەزدانیش دەمرەت ، لە مردن ی ەحی ئەویش دایە کە ئیدی هەموو ستەم ، تاوان و نادادییەك ەوایەتیی و شەرعیەتی پەدەرەت ، دواجار ئەو مرەڤە کە لە شیو و دەی تاریک و پەنهامەتیی ژیان ی ئەم سەرزەویە دا دوا هەناسەی خەی دەدات و هەموو شتەک ئیتر لە بەبەختیی و کەیی ئەو دا کەتایی دەت . کاتەک ئایین مرەڤ بەرەو جارەنوسەک ی وەها دەبات ، ئیدی یەزدان ناچار دەبەت پشت لە مرەڤ بکات و پەی بەت : (* ئەو هەموو قوربانییە ی کە بە من ی دەکەن سودی چیە؟! من لەو مە و ئاژە قەو و گەشتنانە ی کە دەیکەنە قوربانیی تەربووم . ەحی من لە جەژن و ئاهەنگەکانتان بەزارە ، ئەوانە بوونەتە هەی دەتەنگیی من ، ماندو بووم لە تەحەمولکردنی ئەوانە . کاتەکیش دەست ی پاانەو بە من درەژدەکەن ، ئەوا چاوەکانم لە ئاستتان دا دادەخەم ، کاتەک نوەژ و نزا ی زەر بە من دەکەن ، ئەوا گوەکان ی خەم دەئاخنم . دەستەکانی ئەو خوەناوین و بەن بیانشەن و پاکیان بکەنەو)

مەولانا جەلالەدینی ەمیی زیرەکانە دەرک ی بەو دنیا تاریک ، تەنگ ، وشک و بەکەکە ی ئایین کردووە و لەگە ی ئەم شیعرەوەی توانیویەتی ئەزمونی ئەو ەاستیانە بکا

□□ژ□ کو□□ ل□ باوکی پرسیار ی کرد**
کام□ی□ با ب□ چاکترین ئایین ؟
ووتی من کارم هیچ نی□ ب□ دین
دین□کان لای من ج□ی متمان□ نین
ک□ ه□نامان□ □□ ه□ر ئاین□ک ی نو□
زیاتر ناک□کیی ه□نای□ گ□□□
دوژمنیی و کین□ ز□رتر ز□ر ی کرد
ج□نگ ی م□زه□بیی چ□ندان جار□ کرد
خو□ن ی مر□ڤ ی ل□بان ع□رد □ژان
ل□ژ□ر ناو ی دین ب□ ه□تا ه□تا
ن□ موس□مانم و ن□ جوم ن□ دیان
حوکم ی ئاو□ز□ ب□ی ، ک□چ ئ□ک□م گ□ردن
ژیریی ئ□□□ ه□س ، ج□ژ ی ب□ک□تا
ل□هاوژینییبوون و□ل ک□س ی دیا
دین ب□□ام ئ□ژ□ ، خو□ن ی کافران
هات و بی□□ژیت ، پ□ت د□در□ پاداش
باو□□یاران ی دیش ، ل□ خ□ مر□ڤن
ب□ دین گوتوویی□ خو□نیان ب□□ژن
من ب□و ه□ی□و□ ب□ئایین و دینم
تاکو ن□□□ژم خو□ن ی هاوش□و□م
□□□□ک□م ئ□ت□ش ت□نیا ل□ ئاو□ز
پ□ی□□ویی بک□ تا بچی□ ب□ه□شت
ل□گ□□ ت□واو ی خ□□کی □وی ز□وی
د□ست□نیی بک□ ، چاکترین ئایین ئ□و□

- پ□□توکی (چ□ژ□کان ی ف□لس□ف□ _ لذات فلسف□) نووسینی و□□ د□□انت ب□ فارسی

** هیوادارم ل□ و□رگ□□انی ئ□م شیعر□ دا ه□□□م ن□بووب□ت

هیوا مح□م□د ئ□مین
2022 . 10 . 3

کۆمەڵە شیعرێک (قوژبن) بڵاوکرایەوە

براوەی خەڵاتی نووسیار بۆ کتێبی یەکەم ٢٠٢٢ – بواری شیعر: سەران محەمەدسوورە بە کۆمەڵە شیعری (قوژبن)
وەشانی نووسیار لە چوارچێوەی خەڵاتی نووسیار بۆ کتێبی یەکەم براوەی کۆمەڵە شیعری (قوژبن) لە نووسینی (سەران محەمەدسوورە) چاپ و بڵاوکردەوە.

لەبارەی بردنەوەی ئەم خەڵاتە سەران محەمەدسوورە دەڵێت:
ئەمە تا ئێستا هۆشیاریییەکی باشمان لەوەی کە کردەی نووسین چییە نییە، پێمانوایە کە دەستمان کرد بە بەسەریەکەوەنانی وشە، ئیتر ئەمە نووسینە. بەپێچەوانەوە، نووسین سەختە؛ ژیان لەگەڵ نووسین تاقەتپووکێن و خونمژە. نووسین دەبێ تێیدا بژیت، ئەم تێداژیانەش بەو مانایە نییە کە هەژڕێك بمانگەیەنێتە ئەوەی کە نووسین دەستی لێهەڵبگیردرێت، یان ئەوەی نووسیومانە پوختە و ئیتر تەواو، بەکوو کردەیەکە لەگەڵ ئاهەنان دەژێت. کەواتە نووسین کردەیە، کردە ئاهەنانە، بەوپێیە نووسین ئاهەنانکردنە. کەی ئاهەنانکردن -بە مانا بەردەوامەکەی- دەستی لێهەڵگیردرا، ئەوە نووسینیش پشتی لە باسکە.
هەر شتێك کردە بێت، واتە ئاهەنانکردن بێت ملنەدانە، لەو وانگەیەوە بردنەوەی خەڵاتی نووسیار بۆ من لەو تێگەیشتنەیەوە دێت، کە خودی بردنەوە و خەڵاتی نووسیار ئاهەنانە، بەڵام ئاهەنانێك کە خەڵات و بردنەوەکەی، دەروازەی جێرە ئاهەنانکی تری کردەوە، کە بردنەوەی خەڵات هەنگەشەیە و دەبێت کردەیەکی ئاپسکاوی ئانەگیراو بێت و کردەی ئاهەنانیش ئەو دەمە لەلای نووسەر دەوەستێت، کە بە فیزیکیی مردبێت، دوای ئەمە ئەم کردەی ئاهەنانە دەبێتە کردەی ئاهەنانکردنی بەردەم خوێنەر و ڕەخنەگر. ئەمەش ئەوە نیشاندەدات کە نووسین، خەڵات و بردنەوە، هەنگەشەیەکی نەپچڕاوە.
بۆیە ئەم خەڵاتە لەلایەك گەشبینی کردووم، کە ئەم هەنگەشەیەم لێناستێنێتەوە، بەکوو زیاتر تێمەزێنێت و لەلایەکەی ترەوە نائومێدی کردووم، کە دەبێت مکوڕتر ئەم ئاهەنانکردنە لەگەڵ ڕۆی مردن بەرم و وشکایی لێهەنێت.
من وەك ڕەخنە بیر لە خەڵات و بردنەوەکانی فێستیڤاگەلی تری کوردیی دەکەمەوە، کە زۆریان هەر زوو تەاییان لێبڕاوە، چونکە

خەات و بردنەوەکە لەلای زربەیان بردنەوە بووە وەك دیاریی، نەك بردنەوەبووبت وەك اهنان، بیە لەلای من خەاتەکە وەك اهنانکە بە تەواوی ژیانمەوە نووساوە و وەك وتم هەنگەشەی کردم.
هروها لە باری کمە شیعری قوژبن گوتی:
شیعر لە سەختییەوە دەفیشکنت. ئەم ستەیە ەنگە پکەنیناویی بتە بەر چاو، بەام سەختیچشتنی مار ئەو دەمەیە کە دەفیشکنت. شیعر ئازاری ئەو فیشکاندنەی منە، هەر بیەش ئەگەر نەیم تەواوی ژیانم، ئەوە بەشی هەرە زریی ژیانم ئەو فیشکاندن "اهنان"ە بووە بە شیعر، تا ئەم کمەە شیعرەی لکەوتووەتەوە.
قوژبن دووازدە شیعر لەخ دەگرت، مادام نووسین کردەیەکی اهنانکراوە، هەربیەش هەومداوە لە اهناندا شیعرك لەگە شیعرکی تر جیاواز بن، من نا، بەکوو ئەوە خونەر و ەخنەگریشە کە دکارت وەها اهنانکردنك جیاواز بخاتەوە، ئەوەی من هەودانکە. تەنیا دەمەوت خونەر ئاگاداری ئەوە بت کە تاکبوونی نیوەدەکان بە مەبەست و پەیوەست بە تاکبوونی نیوەدی کپلەکان و کی شیعرەکە کراوە و یان پکەوەنووسانی چەند وشەیەك لەنو چەند شیعرکدا بە مەبەستی نهنیی یان "پیتی ئەبجەد" لکدراون، ئیتر کی دەقەکان بە خوندنەوە و جیهانبینیی خونەر و ەخنەگران جدەهم و ئەوەتا مەحوییش پم یژت "ئەم ئەساە دەرنەخەی".

چند دەک لە کتبکە:

یکم پیت
مرڤی هەنجدا
دیویست بەت: فرچکدا!
سیری کسیربووی هنیی چارنووسی کرد
خنیو
هموو هزم لودا ککردو خشم نوت
جگە لتاریکایی دستم هیچی تری نبی
مرڤ خرندکی بدادیە
قیژە قورگتە
ئوکاتی یسی وشکانت دبنو خووریی و
زمانت قووتددیت

براوی خەاتی نووسیار بە کتبی یکم (شیعر) ٢٠٢٢

سران محمدسوور: لە دایکبوی شاردی حاجیاوا لە سای ١٩٩١. بەشی زمان و ئەدەبی کوردیی زانستگەی سرانی تەواو کردووە. دواتر

بەردەوامیی بە خوێندن داوە و ماستەری لە زمان و ئەدەبی فارسیی ساڵی ٢٠٢١ وەرگرتووە. وەك دەستەی سەرپەرشتیاری گۆڤاری کەلێن کاری کردووە. خاوەنی چەندین توێژینەوە و وتارە لە بواری جیاوازەکانی ئەدەب و ڕەشنبیریی.

خەڵاتی نووسیار بۆ کتێبی یەکەم ٢٠٢٢ساڵی سێیەم. ئەم خەڵاتە ساڵانە کتێبی یەکەمی سێ دەنگی نوێی ئەدەبی کوردی خەڵات دەکات لە بواری شیعر، چیرۆك و ڕۆمان. خەڵاتەکە بریتییە لە چاپ و بڵاوکردنەوەی کتێبە براوەکان، پێدانی بڕوانامەی نووسیار لەگەڵ دیاری قەڵغانی نووسیار.

کورتکردنەوەی ڕۆمان.. کاروان عومەر کاکەسوور

دەکرێت بەم پرسیارە سادەیە دەست پێ بکەین: ئایا ڕۆمان کورت دەکرێتەوە؟ ئەم پرسیارە لانی کەم دوو پرسیاری دیکە بۆ دوای خۆیدا دەهێنێت: یەکەم، چ جۆرە ڕۆمانێك کورت دەکرێتەوە؟ دووەم، کە ڕۆمان کورت دەکاتەوە؟ ئەو (کە)یە ئاماژە نییە بۆ کەس، بەڵکوو ئاماژەیە بۆ جۆرێکی دیاریکراوی تێگەیشتن.

لانی کەم لە (دەستپێکی)یەوە تا ئەمڕۆ دوو جۆر ڕۆمان هەن: ڕۆمانی تاکدەنگ (homophony) و ڕۆمانی فرەدەنگ (polyphony). تا دەرکەوتنی چەمکی ڕۆمانی فرەدەنگ لەلایەن (میکایل باختین)ـەوە، شتێکمان نییە بۆ ناوی ڕۆمانی تاکدەنگ، بەڵکوو ڕۆمان ناوێکی گشتییە و هەر تێکستێك دەگرێتەوە، کە لە شێوەی گێڕانەوەدا نووسراوە و سنووری چیرۆکی درێژی تێپەڕاندووە. لەم نێوەدا (دەنکیشۆت)ی (میگێل دی سێرڤانتس)، (سێ سوارچاکەکە)ی (ئەلیکساندەر دەماس)، (ئەلیۆشا تویست)ی (چارڵز دیکینز)، (مۆبی دیک)ی (هێرمان مەڵڤل)، (تۆم سایەر)ی (مارک تواین) نموونەی زۆری ڕۆمانن. (باختین) لە ناوی خوێندنەوەی ڕۆمانکانی (دەستپێکی)یەوە چەمکی فرەدەنگی، یان پەلیفۆنی دادەهێنێت و خەسڵەتکانی دەردەخات، کە دواتر ئەو چەمکە لەلایەن ڕەخنەگرانی دیکەوە پتر بایەخی پێ دەدرێت

و زیاتری لە بارەو دەنووسرێت. واتە ڕۆمانکانی (دۆستیۆفسکی) لەگەڵ ئەویشدا فرەدەنگن، بەڵام تا (باختین) لە ڕووی تیۆرییەوە تایبەتمەندییەکانی دەرنەخستن، هەر بە ناوە گشتییەکەی ڕۆمان دەناسرانەوە.

کاتێ ئاماژە بەم دوو جۆرە دەدەین، ئەوە هاوکات لە بیریشمانە، کە نە سنووری کەنکریتبەندیان لە نێواندایە و نە هیچ پەیوەندیکی دیاریکراویش هەیە، تا بە ناسینەویان بیخەینە کار، بەڵکوو دەکرێت بڕمار جۆری ڕۆمان هەبن، بە ڕادەیەک هەر ڕۆمانێک چەندیش سادە بێت، جۆرێکی تایبەتی تاکدەنگ لە خۆی بگرێت. هەر ڕۆمانووسێکی داهێنەریش لەسەر شێوازی خۆی ڕۆمانی فرەدەنگ دەنووسێت.

* * *

ڕۆمانی تاکدەنگ لە پێناوی بیرکەوەیەکی دیاریکراودا دەنووسرێت، کە هەموو توخمەکانی وەک کارەکتەر، ڕووداو، گفتوگۆ، زمان، شێوازی گێڕانەوە و ئایدیۆلۆجیا بە دەوری ئەو بیرکەوەیەدا دەخولێنەوە. ڤیبڕێر (نارەتەر)ێکی هەموشتزان تەکەای ئەوانە هەڵدەسووڕێنێت. بە مانایەکی دی، یەک بیرکەی سەرەکی هەیە و ئەو بیرکەیش بە ڕوونی ئاماژە بە نووسەر دەدات. واتە نووسەر بابەتێکی دیاریکراو زەق دەکاتەوە و هەر لە سەرەتاوە دەزانێت بە کوێ دەگات. بەم شێوەیە نووسین نابێتە کەناڵی بیرکردنەوەی جیاواز و بە گومان بارگاوی ناکرێت، تا هۆشیاریی نووسەر بسووتێنێت و بەردەوام هیی دیکەی لە بەرهەم بهێنێت، بەڵکوو نەخشەڕێگەی لە بەردەمدایە و دوای دەکەوێت. لەم جۆرە ڕۆمانەدا کارەکتەری سەرەکی و ناسەرەکی هەن، تێنانێت بە شێوەی هەرەمی کارەکتەرەکان ڕیز دەکرێن. کارەکتەری یەکەم، دووەم، سێیەم، چوارەم و هتد. کارەکتەری یەکەم لە دووەم و دووەم لە سێیەم و سێیەم لە چوارەم بە گرنگتر دادەنرێت و دەنگی نووسەریش بەسەر تەکەایاندا زاڵە، بگرە هەر خۆی تاکە دەنگی ڕۆمانەکەیە. لەڕەدا زۆرێی دەرکەوتنی کارەکتەر لە بەرچاو دەگیرێت، نەوەک ئەو کارەکتەرە چ جیاوازییەک دەهێنێت و چۆن کاریگەریی خۆی دەردەخات.

دەکرێت بگوترێت خەسڵەتی زەقی ڕۆمانی تاکدەنگ، دەنگی نووسەرە، کە دەستڕاتی بەسنووری هەیە، بەیە تێکشکاندنی ئەو دەستڕاتە زەمینە بە دەرکەوتنی دەنگی کارەکتەرەکان خۆش دەکات. لەم ڕووەوە (داڤید لۆج) لەو بۆشایی لە ژێر ناونیشانی (نووسەری مشەخۆر: The Intrusive Author) لە کتێبی (هونەری ڕۆمان: دەرخستنی لە تێکستی کلاسیک و

مەدرندا)دا نووسیویەتی، دەڵێت: لە سەرەتای ئەم سەدیەوە (مەبەستی سەدەی بیستەمە) دەنگی نووسەر بووە شتێکی نەخوازراو (disfavour)، بەوەی بانگەشەی جۆرێکی دەستەبات دەکات، کە وەک خوداوەندێکی هەمووشتزان (a God-like omniscience) وایە، لە کاتێکدا سەردەمەکەمان، کە خاوەنی خەسڵەتی گومان و ئەژیییە، ناهەڵێت ئەو دەستەباتە بە هیچ کەسێک بدرێت، بەیە لە ڕەمانی مەدرندا دەنگی نووسەر کپ دەکرێت، بگرە بە لاوە دەنرێت.

کاتێ دەستەباتی ڕەها لە نووسەر دەستنرێتەوە و بە کارەکتەرەکان دەدرێت، بە ئەوەی یەکەکیان لەوەی دیکەی پتر بڕ بکەوێت، دەخەکەیش بە سەروشتی خۆی لە تاکدەنگی (homophonic)یەوە بە فرەدەنگی (polyphonic) دەگۆڕێت. ئەوەی (لەج) دەیەوێت، لە بەرهەمەکانی (دەستیڤسکی)دا بە ڕوونی دەرکەوتووە و لە توژینەوەکانی (باختین)یشدا وەک تیۆرییەکی کاریگەر دامەزراوە.

دیارە کاتێ باسی ڕەمانی پۆلیفۆنی لە لای (دەستیڤسکی) دەکەین، ناکرێت بڕەین پێشتر بە هیچ شێوەیەک ئەو شێوازە نەبووە، بەڵکوو مەبەستمانە بڕەین لەسەر دەستی ئەودا چاکتر پێ دەگات، دەنا ڕەخنەدەزان بە نموونە لە بەرهەمەکانی (ژان ژاک ڕوسۆ)دا، کە سەدیەک پێشتر ژیاوە، فرەدەنگی دەبینن، بە تایبەتی لە ڕەمانی (جوولی، یان هەڵەیزی نوێدا)، کە بە شێوەی نامەئامێز (ئەپیستەلەری) باس لە دەداریەکی قەدەغەکراو دەکات. ئەو شێوازەی (ڕوسۆ)، واتە ئەوەی (هەڵەیزی نوێ)، لە سەدەی هەژدەدا کاریگەرییەکی دەردەکەوێت. وەک (داڤید لەج) لەو بڕشەی لە ژێر ناونیشانی (ڕەمانی نامەئامێز: The Epistolary Novel) لە هەمان کتێبی ناوبراودا نووسیویەتی، دەڵێت (ساموێل ڕیچاردسۆن) هەردوو ڕەمانی (پامیلا: 1741) و (کلاریسا: 1747)ی پێ دەنووسێت.

* * *

لە ڕەمانی فرەدەنگدا ئەو هەرەمە تێک دەشکێت، کە نووسەری ڕەمانی تاکدەنگ خۆیی لە سەرەوەی داناوە لەوێوە هەموو توخمەکان هەڵدەسووڕێنێت. بەم شێوەیە کارەکتەرەکان ئازادن و بڕچوونی دژبەیەک دەردەبڕن. کات و شوێن دەچنە ئاستی ئاماژەوە. واتە بایەخی گەورە بە کرۆنۆتۆپ (Chronotope) دەدرێت، کە وەک (تەدەرەف) لە کتێبی (میکایل باختین و پرینسیپی گفتوگۆ)دا دەڵێت لە لای (باختین) کرۆنۆتۆپ بریتییە لە شوێنکات و بە شێوەیەک لە شێوەکان بە تیۆریی ڕەژیی (ئاینیشاتین) دەگاتەوە، بەیە ئەو شێشەی (دەستیڤسکی)

لە بواری ئەماندا کردوویەتی، بەو شەش بەراورد دەکات، کە (ئاینیشتاین) لە بواری فیزیادا هەیگیرساندووە. ئەو گرفتانەی (دەستەیڤسکی) ووبەوویان بووتەوە، زەر لەوانە ئاەزترن، کە لە ئەمانی تاکدەنگ (homophonic)، یان ئەمانی مەنەلەگیک (monologic)دا هەن، بەو پەیەی جیهانی (ئاینیشتاین) زەر لە جیهانی (نیوتن) ئاەزترە.

لەردا (تەدەرڤ) لەسەر ئەم تەگەیشتنەی (باختین)دا دەوەستەت، بەوەی ئەمانی فرەدەنگ هیی دنیایەکی جیاوازترە لەو دنیایەی ئەمانی تاکدەنگ. دەکرەت بەین ئەو گرفتانەی ئەماننووسانی وەک (ڤەرجینا ولف)، (جیمس جەیس)، (مارسەل پرەست)، (ولیام فەکنەر)، (فرانز کافکا) و دواتریش (ئالان ئەب گرە)، (ئایرەس مەردەک)، (گوینتەر گراس)، (ئومبەرتە ئیکە)، (مەلان کەندەرا) و زەری دیکە ووبەووی بوونەتەوە، ئاەزترن لەوانەی (دیکینز)، (بەلزاک)، (ڤیکتەر هیگە) و ئەوانەی دی مامەیان لەگەدا کردوون، بەیە دەبینین شەوازی دەربەین و تەکنیکەکانی گەانەوە گەانی گەوریان بەسەردا هاتوون. زمانیش ئاستەکی دیکەی هەیە، چونکە بە ووبەووبوونەوەی دنیایەکی هەمەنگ و هەمەئاەاستە، زمان بەردەوام پەویستی بە هەزی دیکە هەیە. وەک (تەدەرڤ) لە کتەبی ناوبراودا پەی وایە ئەو بایەخی تایبەتی بە زمان داوە، کە ئەو بایەخە گەکردن (utterance)یش دەگرەتەوە. واتە گەکردنی مرەڤانە لە لایەک بەرهەمی کارلەکی زمانە و لە لایەکی دی ایەی ئەو گەکردنە (context of the utterance) بە مەژوو دەگەتەوە. لە گەکردندا گفتوگەگەرایی (dialogism) دەتە کایەوە. بە مانایەکی دی، دەقئاوەزان (Intertextual) بەرهەمی ئەو گەکردنەیە. سەرجەم شتەکان ناویان هەیە و هیچ وشەیەک نییە، بە کار نەهەنرەت. هەر چەمکەک چ بە مەبەست و چ بەمەبەست بریتییە لە گفتوگە لەگە چەمکەکانی پەشوودا، کە بە هەمان بابەتەوە پەوەستن. هەروەها لەگە ئەو چەمکانەی لە دوای دەن، یان پەشبینی کراون. وەک گوترا لایەنەکی ئەو گەکردنە بە مەژوو دەگەتەوە. واتە مەژوو دەردەبەت.

بەم پەیە هەر دەنگەک کاتە لەلایەن خەکەوە گە دەکرەت، چ بە دەم و چ بە نووسین، لە توانایدایە ئە بچەتە ناو قووەاییی کەمەگە و لە ئاستی کەمەایەتیدا بەر دەنگەکانی تر بکەوەت، کە لەردا جیاوازی و هەمەنگی دەنە کایەوە. لەبەر ئەویش ئەمان لە لای باختین دەبەتە شەویەک لە شەوەکانی ئەنترەپەلەجیا. بوونی مرەڤ بوونەکە لە گەاندایە. واتە خەسەتی هەمەنگی (heterogeneous)ی هەیە و

ناکرێت کورت بکرێتەوە، بەڵکوو ئەو بوونە تەنیا لە دڵخۆی گفتوگۆدا بەرجەستەیە. لە گفتوگۆدا بوون دەردەکەوێت و لە بووندا ئەوەی تر دەدەرزێتەوە، بەو مانایەی تا ئەو ساتەی گفتوگۆ بەردەوام ببێت، بوونی مرۆڤ پتر دەچێتە ئاستی جیاوازی و هەڵەنگیینەوە.

ئۆگەر ڕەمانی فرەدەنگ لە لای (باختین) پشت بە گەکردن دەبەستێت، ئەوە ئەو گەکردنە کاتە کاریگەریی هەیە، کە کارەکتەرەکان ئازادن و نووسەر سەرکوتیان ناکات. واتە ئەو گەکردنە هیچ کەسی سەربەخۆیە و بیرۆکەی جیاوازی لە بار کراوە، بەو مانایەی ئەو جیاوازییانە بەر یەک دەکەون و شتی نوێ بە دەستەوە دەدەن، کە زمان توانای هەیە بە وردی ململانێی کەڵەپایەتی دەربڕێت و هەموو ئەو گۆڕانکارییانە دەربخات، کەمەگۆ پێیاندا تێدەپەڕێت. وەک گوترا گفتوگۆ بەرهەمی ئەو گەکردنەیە و تێیدا مرۆڤ نەک تەنیا جەستەی، بەڵکوو هەستیشی بە کار دەهێنێت. زوبان، لەو، چاو، دەستەکان و ئەوانەی دیکەیش لەو پرۆسەیدا بەشدار دەبن. پرسیاریش هەر لەوەدا دێتە کایەوە. مادام هەر کەسێک بەچوونی جیاوازی هەیە، ئەوە لە ڕێی ئەو گفتوگۆیەوە دەیانخاتە ڕوو، بەو مەبەستەی لەوانەی دیکە بگات. بە مانایەکی دی، گفتوگۆ بزوێنەری پرسیارە، کە لە ڕێی پرسیارەوە هەم ئەو ئاسمان (سپەیس)ـە گەورەتر دەبێت و هەم زمانی دەربڕینی کارەکتەرەکان پتر قووڵ دەبێتەوە.

* * *

ڕەمان بەوەدا خاوەنی خەسڵەتی شلکی (flexibility)یە، توانیوێتی لەگەڵ سەرجەم بوارەکانی فەلسەفە، سایکۆلۆجیا، سۆسیۆلۆجیا، ئەنتڕۆپۆلۆجیا و هیی دیکەدا بکەوێتە گفتوگۆوە و لەگەڵ بوارەکانی وەک شیعر، شانۆ، هونەری شێوەکاری، میوزیک، میتۆلۆژیا و ئەوانەی دیکەیشدا پێوەندی ببەستێت، بە ڕادەیەک هەم شوێنی هەموویان لە لای خۆی بکاتەوە و هەم لە لای سەرجەمیشیان شوێنی پێ بدرێت. ئەو فرەدەنگییە بەرهەمی ئەو شلکییەیەتی. بەم شێوەیە ڕەخنەدزان لە ڕێی چەمکەکانی وەک دەقئاوەزان (ئینتەرتێکستوالیتی)، کەرنەڤاڵ، کرۆنۆتۆپ، ئاسمان، پارەدی، شێوازگرایی (Stylisation)، لەتلەتی (Fragmentation)، فرەڕەگی (Hybridization) و هیی دیکەوە ڕەمانی فرەدەنگی دەناسنەوە و ئاستەکانی لێک دەدەنەوە.

ئاستە فیکری و فەلسەفییەکان بە تایبەت لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەمەوە ڕەگەخشکەر بوون بە لەدایکبوونی ئەدەبی فرەدەنگ، کە بەرهەمەکانی هەر یەک لە (کارل مارکس)، (فرێدریک نیتشە)،

(سیگمەند فرەید) و دواتر (هەنری برگسۆن)، (مارتین هایدیگەر)، (گاستۆن باشولار) و ئەوانەی دیکە لەو فرەییەدا بەشدارن. بە نموونە کاریگەریی فەلسەفەی (نیتشە) بەسەر هەمانی فردەنگەوە بە هەونی دیارە، کە من خەم لەو گفتوگۆیەی (شاخەوان سدیق) لەگەیدا کردووم و لە ژێر ناونیشانی (هەمان لە تاکدەنگەوە بە فردەنگ)دا چاپ کراوە، فردەنگیم بە ئەوە گەیاندووتەوە، بەوەی هەخنەی دەقانەی ئەو فیلەسوفە لە مەتافیزیکا، وای کردووە چەمکەکان تەک بشکۆن و هەر یەکەی کەمەک ئاستەی دیکەی لە ببنەوە. بە مانایەکی دی، چەمکی هەگەیانەوەی بەها (Transvaluation) بەر لە هەرچی وەستانەوەیە لە ئاستی حەقیقەتدا. کاتێ حەقیقەت تەک دەشکێت، ژیان بە فرەوانییەکەی دەردەکەوێت. کتێبی (جینیالۆجیای هەوشت: On the Genealogy of Morality) سێ ساڵ بەر لە دەستپێکی سەدەی بیستەمدا چاپ کراوە و تێیدا هەخنە لە سیستەمی هەوشتی باو دەگرێت، کە نەک هەر لە وەهمدا نغرۆ بووە، بەڵکوو شێواوە و لە بنەمای هەسنی خەی دوور خراوەتەوە. لەم هەوڵەوە دەنووسێت: ئەمە پێویستمان بە هەخنەی بەهاکانی هەوشت (moral values)ـە و بەر لە هەر شتێکیش پێویستە لەیان بکەینەوە. ئەمەیش ئەوە دەخوازێت لەو هەلومەرج و بارودۆخانە بگەین، کە تێیاندا گەورە بوون. واتە جینیالۆجیا پرسیارە لە خودی بەها، کە لەو هەیەوە نەک خەی، بەڵکوو ئەوانەیش تەک دەشکێنرێن، کە هایان گرتووە و هەشتوویانەتەوە. لە پارچەی (62)ی کتێبی (زانستی هەژی) لە ژێر ناونیشانی (ئەوەیە مرۆڤ: Ecce Homo)دا دەنووسێت: (بڕوا، من دەزانم لە کوێوە هاتووم. هەمیشە وەک بەسە تینووم. خەم دەخەمەوە و دەدروشمەوە. هەوناک دەبەتەوە، هەر شتە دەیهێنمە بەر چاو. ئەوەی جێی دەهەم، خەمەشە. من هەر بە دەنیایی بەسەم). واتە مرۆڤی یاخی، کە لە لای ئەو بە مرۆڤی باڵا ناسراوە، لە هەی ئەو بەها ساختانەوە خەی نابینێت، بەڵکوو وەک بەسەی ئاگر وایە، کە خەراکی خەی لە خودی خەی وەردەگرێت و هەر بەویش دەدروشتەوە. بەردەوامە و ئامانجی دیاریکراوی نییە.

* * *

پەوەری بەها بەو دابەشکارییەوە پەوەستە، کە دنیا دەکاتە بەشی چاکە و بەشی خراپە، جوان و ناشیرین، بەرز و نزم… هتد. لەردا هەوشت، دابەونەریت، ئایین و شتی دیکە هەی لەو دابەشکاری و دامەزراندنی ئەو هەرەمەدا دەبینن. جینیالۆجیا، کە هەم هەخنەیە و هەم لەکدانەوەی ئەنتەلۆجی، ئەو دابەشکارییە تەک دەشکێنێت و بەهاکان بە شێوەی دیکەی جیاواز هەک دەخاتەوە. بە مانایەکی دی، لە

ی خنو ماسککان، وهمکان و چینپیرزکان لا ددرن و بنماکانی ئو بهایان ددزرنو، کئو پرسس بسروشتی خی کرانوییی. لرویئو زمانی بجینیالجیاو پوست، زمانکی ترازاو و حقیقتی ناسراوی شتکان درنابت، بکوو بو هزی هیتی، حقیقتکان تک دشکنت، تا لی ئاماژو بدوت، کناکرت لشتی دیاریکراودا برجستی بکین.

چمکی (مرگی خوداوند)یش هر لمو چاو هدنت، کمبست لو خوداوند نیی، لخیالی مرڤی باوداردایی، بکوو زر لو فروانتر، بادیک ئو مرگ لبردوامیی خی نکوتوو. وک (جیل دولووز) لکتبی (نیتش و فلسف)دا پی وایی {مرگی خواوند، یاخود (خوداوند مرد) بابتکی تیری نیی، بکوو بابتکی درامیی (dramatic proposition)ـ زر بچاکی، بگر فرییی، بوی ناکرت خوداوند بکرتئامانجی زانینکی پکوبستراو (synthetic knowledge)، ئگر مرگی تنئاخنرت. کاتخوداوند دمرت، همیشکمک جری مردنیش دمرن}، کئو گوتیی دواییانی لکتبی (زردشت ئاوا دوا)و ورگرتوو: (When gods die, they always die many sorts of death). کمک مردن دمرن و لبرانبردا کمک ژیان لدایک دبن. مرگی خوداوند واتمرگی هموو ئو بهایانی پوی پوست بوون. بکورتی مرگی وشتی کریستیانیتیی، کبداخراوی و سنوورداری دناسرنو، تا لوو ئو بهایان لدایک ببن، توانای بردوامی و نوبوونویان هی. ئو بیرکیدبتپربلماتیککی گوری فلسفی و بمژووی فیکردا تدپت، کئدب و هونریش دگرتو. (مارتین هایدیگر) دیباتناو متافیزیکا و مرگی کات ادگینت. (مشل فک) مرگی مرڤ، (ان بارت) مرگی نووسر و (جاک دریدا) مرگی قس. (واتر بینیامن)یش هر زوو جای مرگی هونری سردمی عقی ئامرگرای دا. بازهونری و ئدبییکان لسرتای سدی بیستمو، لدادائی و سوریالییو تا ئمم مرگی ئو شواز استوخییان اگیاند، کتیدا زمان یکسان دکرا بشت، تا ئاماژکان لدایک ببن و لمو هیچ تگیشتنک نتوانت ماناکان بخاتناو چوارچوو. لایکی دیکو (مرگی خوداوند) مرگی سنترالیزمیش، کلسر دوالیزمکاندا خی جگیر کردوو، بو مانایی نموونیکی با و سرکی هی، کتکای زانین و چالاکییکان بدوریدا دخولنو. ئو نموونبایی وک هزکی متافیزیکی مبستیتی زمان سنووردار بکات و ماناکان بخاتژر

ەکەفی خۆیەوە. بەم شێوەیە زمان تەنیا ئەوە دەردەبڕێت، کە ئەو نموونە باڵایە دەیەوێت. لەڕدا نووسەر ڕۆڵی بانگخوازی ئایینی (preacher) دەبینێت و ئەرکی خوێنەر تەنیا وەرگرتنی ئەو پەیامانەیە، لە دەمی ئەو بانگخوازەوە دەردەچن. لەی تەدگات، چونکە زانراون و پێشتر بیستوونی. دەکرێت بگوترێت زمان زیندانەکە و تەیدا ماناکان بەپێی یاساکانی خێی هەدسووڕێنێت، لە کاتێکدا بە شکاندنی زیندانەکە، ماناکان ئازاد دەبن و لەکدانەوەی جیاوازجیاواز هەدەگرن. ئەو تێگەیشتنە هەزکی گەورە بە ئەدەب و هونەر دەبەخشێت و تەقینەوەی گەورەیان تەدا بەرپا دەکات، وەک چۆن خودی فەلسەفە وزەیەکی لەبننەهاتوو لە ئەدەب و هونەر وەردەگرێت، بە هادەیەک سنووری نەوانیان کاڵ بووەتەوە. ئەمڕۆ هەر ڕۆمانووسێکی داهێنەر فیلەسەفێک و هەر فیلەسەفێکیش ڕۆمانووسێکی فەردەنگە. (کامۆ)، (ئایرەس مەردەک)، (ئەمبەرتۆ ئیکۆ)، (مۆلان کۆندێرا) و زۆری دیکە بەو ئەندازەیەی ڕۆمانووسن، فیلەسەفیشن.

بایەخی جەستەیش هەر لە تەکشکاندنی ئەو سێترالیتییەدا خێی دەسەپێنێت، کە پێشتر بە هەی میراتی (پلاتۆ) و (دێکارت)ـەوە بە لاوە نرابوو. لە لای ئەو بە هەزکی گەورەوە دەردەکەوێتەوە. دواتر (مەریس مەرلۆپۆنتی) و (فۆکۆ)یش بە شێوازی خۆیان ڕووبەووی ئەو چەمکە دەبنەوە، بگرە دەبێتە بابەتێکی گرنگی فەلسەفی و لە ئەدەب و هونەری ئەو چەند دەیەی ڕابردوو بە ئەستایشەوە شوێنی گرنگ دەگرێت. بایەخی (نیتشە) بە جەستە و بە هونەری سەمای ئەو جەستەیە، کردنەوەی دەنگەکانی ئەو جەستەیە وەک لە زمانی (زەردەشت)ـەوە دەریدەبڕێت: (جەستە بریتییە لە کۆمەڵێک ئامێری هاوبەشی عەقڵ. بە ئەوەی باوەڕی پێ بهێنم، پێویستە سەماکەر بێت). جەستەی سەماکەر جەستەیەکی ئازادە و توانای بەرهەمهێنانی ئاماژەی جیاوازجیاوازی هەیە، کە دەستەڵاتی هیچ تیۆرییەک ناتوانێت سنووردارێی بکات و چوارچێوەی بۆ دابڕێژێت. بە مانایەکی دی، جەستەی بەهێز توانای بەرگریی هەیە و ڕێ نادات کورت بکرێتەوە.

(نیتشە) تێکەڵەی ئەو تێگەیشتنانە قۆپ دەکاتەوە، کە پێشتر لەبارەی جەستەوە خرابوونە ڕوو، تا ئەو چەمکە لە ژێر دەستەڵاتی مەعریفەی زانستیدا دەربهێنێت و بە ژیانەوە گرێی بداتەوە، کە بەوەدا ژیان هەمەڕەنگ و هەمەئاهەنگیە، جەستە دەبێتە کۆمەڵێک کۆنایی دەربڕین.

* * *

دەکرێت تێکەڵەی فەلسەفەی (نیتشە) لە کرانەوەیدا بەرجەستە بکەین،

بەوەی ئەخنەی ئەو لە مەتافیزیکا تەنیا کەمەک چەمکی وەک حەقیقەت، جەستە، مەرا، بەها، زمان، کات و هیی دیکە ناگرەتەوە، بەکوو سەرجەم فەلسەفە لە (سەکرات)ـەوە بە (دەکارت) و لەوەوە تا (کانت)، (هیگە) و ئەوانەی تر دەکەونە بەر زەبری ئەو ئەخنەیە و تەک دەشکەنرەن، کە تەکشکاندن لە فەلسەفەدا هاوواتای کرانەوەیە. مەژووی فەلسەفە بریتییە لە پرەسەسی تەکشکان و کرانەوە. لە ژەر زەبری ئەو ئەخنەیەدا چەمکە جیاوازەکانی وەک مرەڤی بابا، گەانەوەی هەمیشەیی، نیهلیزم، ویستی هەز، ئەرەیی، هزری مەگەل (herd mentality) و زەری دیکە ئەوتی فەلسەفەیان گەی و دەیان کەناەی دیکەیان کردەوە، کە ئەدەب بە گشتی و ئەمان بە تایبەتی لەگەە ئەو گەانکارییانەدا توانیویەتی گفتوگەی کاریگەر دابمەزرەنەت.

ئەو ئەخنەیەی (نیتشە) لە سەدەی بیستەمدا ئااستەی جەراوجەری لە دەبنەوە، کە هەر یەک لە فیلەسەفانی وەک (هایدیگەر)، (ئادەرنە)، (فەکە)، (دولووز)، (دەریدا)، (لیوتار) و زەری تر فەلسەفەی جیاوازیی خەیان دادەمەزرەنن. بەم شەوەیە (فەلسەفەی جیاوازی) دەبەتە ناونیشانەکی فرەوان بە سەرجەم ئەو فەلسەفانەی ئەخنە لە دەخی مەدەرنیتی دەگرن و تا ئەمە درەژەی هەیە. دەرکەوتنی چەمکی (جیاوازی) بە هەی ئەخنەگرتن لە چەمکی (شوناس)ـەوە سەری هەدا، کە ئەویان ناوەرکی مەدەرنیتییە. ئەدەب بە گشتی و ئەمانی فرەدەنگ بە تایبەتی توانیویەتی هاوئاهەنگی لەگەە هەموو ئەوانەدا بکات و ئەو هەرەمە تەک بشکەنەت، کە ئەماننووسی تاکدەنگ پەنای بە بردووە. بەوەدا ئەمانی فرەدەنگ ئەگی لەناو هەموو کایەکاندا هەیە، بەرگەی ئەو هەز دەرکییانە دەگرەت، کە مەبەستیانە بیخەنە چوارچەوەوە و لە یەک گەشەنیگاوە بیخوەننەوە. بە مانایەکی دی، لە ئەمانی فرەدەنگدا هەرەم ون دەبەت.

ئەو هەرەمە بەپەی پرینسیپی پەوەری بەهاکان دامەزراوە، کە دوالیزمی چاکە و خراپە نەخشاندوویەتی. چی پەسەندە و چی ناپەسەند؟ کارەکتەری چاکەخواز لایەنگری چاکە و کارەکتەری خراپەکار نوەنەری بەها ناپەسەندەکانە، کە وەک گوترا کاتە ئەو بەهایانە جینیالەجیایان بە دەکرەت، خودی هەرەمەکە هەرەس دەنەت، تا بە شەوەیەکی جیاواز ئەک بخرەتەوە. لەمەوە چاکە چاکە و خراپە خراپە نییە. وەک گوترا ئەو کرانەوەییەی (نیتشە) لە فیکری دوای خەیدا کاریگەریی گەورەی دەبەت، کە ئەمانی فرەدەنگ تەیدا گەشەی کردووە. بە نموونە لە لای (فەکە) چەمکی ئارکیەلەجیا دەردەکەوەت، کە ەستەی

(ئارکیلجیایکی زانستمرییکان: An archaeology of the human sciences) وک ناونیشانکی لکای بکتبی (وشکان و شتکان) دادنت و لیو بشویکی دیکی جیاواز چمکگلی وک (شتی)، (سکسوایتی)، (زمان)، (مرگ)، (ئشکنج)، (زیندان) و زری دیک دخوننتو. پی وایلسدی نزدو پور لی دستاتوردکانو خرایگ، بو مانایی وک شویکی چاودری خی سپاند. واتخرایناو چوارچوی پروردی کمایتییو، تا جستملکچی دامودستگکان بکات، کلردا پاداشت و سزا درکوتن. ئگرلکمگ کلاسیکییکاندا یاسا ئو پاداشت و سزایی جبج دکرد، ئولکمگ مدرنکاندا پوری بهاکان شونی ئو یاسایدگرتو، بوی چی لئاستی کمایتیدا ی پدراو و چی قدغی. لمو بو دوالیزمی (چاک و خراپ)یهموو کردار و هسوکوتکیان لک ددرتو. چی ئمیان و چی ئویان؟ کامیان پسند و کامیان ناپسند؟ یاسای نووسراو دتوانت ئوان سزا بدات، کبپی فان بند لایان داو، بام هرچی پوری بهاکان، دچتناو وردکارییکانی تاک و مبستیتی بوونی داگیر بکات. لمو ئو پور دچتناو دامودستگی زانین (معریفی)ییو، کئرکی ئو دامودستگایان بریتییلبرودان بو بهایان و بحقیقتو پوستیان دکن، تا لو یو هر شتکی دیکی لو پور جیاواز، بدن دواو. واتئو پور شوناس دروست دکات و ئو شوناس بسرکوت دخرتگ.

* * *

مانی فردنگ لناو ئو ئتمسفردا ووبووی ئو پورانددبتو، کبهاکان دانراون. بودا توانای داهنانی گو تکنیکی نوی هی، ئو هکین بئو بهایان دکات و ئاستشاراوکانیان دردخات، بادیک ئوی دردخرت ئاستی ترازاوی بهاکان، نوک ئاستزانراوکانیان. لم نودا دنگی جراوجر و ئااستی جراوجرلبونیادی ماندا دردکون. بم شویقیبژری هموشتزان بسروشتی خی گوم دبت، ککگی پشتی مانی تاکدنگ، بگروک گوترا خواوندیتی، چونکسرچاوکانی زانیاری گاون. وک (جیل دلز) لهمان کتبی ناوبراودا دت (نیتش) لسر شوازی (فرید) پی وای {هشیاری ناوچی من (ئیگ) دگرتو، کدنیای درو کاریگریی لسر دادنت}. بم شویهر کارکترک خاونی (من)ی خیتی و ئو

سنترالیتییە کاریگەریی نامەنت. لەمیشوە نووسەری تاکدەنگ، کە شوەنی خوداوەندی گرتووەتوە، دەمرەت و ژیان بە کارەکتەرە جیاوازەکان دەبەخشرەت. مردنی نووسەری تاکدەنگ، واتە مەرگی بەها و ووشتە باوەکان، تا کارەکتەرە جیاوازەکان بە ووشتی جیاواز و بەهای جیاوازەوە شوەنی بگرنەوە. هەر لەرەوە لایەنی ووحی ئەو بایەخەی نامەنت، مادام کارەکتەر لە ووی جەستەیەوە پەوەندی بە واقیعەوە دەکات، بگرە جەستە دەبەتە زمانی کارەکتەر. وەک پەشتر گوترا جەستە وە نادات کورتی بکەنەوە، بەیە جەستەی ووەمانی فرەدەنگ بەرەو نەزانراو ئااستەیە و ژیان بە فرەوانییەکەی دەردەبەت، نەوەک شتەکی زانراوی دیاریکراو، تا کورت بکرەتەوە.

ئااستەی (نیتشە) و هیی ئەوانەی تریش وایان کرد ئەدەب بە گشتی و ووەمان بە تایبەتی پشت لە ااستەوخەیی بکات و بەرەو نەزانراو مل بنەت، بە ئەوەی هیچ ئامانجەکی دیاریکراوی هەبەت، کە هەر لەرەدا وەنە شوەنی وشەی گرتەوە. واتە بە لەکدانەوەی تەکستی ووەمانی فرەدەنگ، ناکرەت وشەیەک بگرین، تا جارەک لەگەە وشەکانی بەردەمی و جارەک لەگەە ئەوانەی دواوەیدا پەوەستی بکەین، بەو مەبەستەی مانایەکی دیاریکراوی لە پەک بهەنین، بەکوو وەنەکان هەن، کە ناتەواو و تەکشکاون، بە ااد یەک هەر خوەنەرەک دەتوانەت لەسەر شەوازی خەی پەکیان ببەستەتەوە. ااستییەکەی چەمکی خوەنەر بە مانا جیاوازەکانیەوە لەرەدا لە دایک بووە و پە گەیشتووە، کە لەم شەشت حەفتا ساوەی اابردوودا کەمەەک تیەریستی داهەنەر کاریان لەسەر کردووە و لە کرانەوەییی ووەماندا ووەی گرنگیان بینیوە. دەکرەت بگوترەت خودی ئەو تەکستە ووەگرە لەوەی خوەنەر بە شەوەی ااستەوخە بیخوەنەتەوە و مانای ئامادەکراوی لە وەربگرەت. ئایا بە نموونە بەرهەمەکانی (جیمس جەیس) ووەی خوەنەر دەدەن بە شەوازی وشەبەوشە بیانخوەنەتەوە و تەیاندا ئەو مانا زانراوەی بە دوایاندا دەگەەت، بدەزەتەوە؟ هەمان شت بە ووەمانەکانی (ئەندرە جید)، (ئەلبەر کامە)، (کامیلە خەزیە تەلا)، (خەزیە سەراماگوای)، (تەنی مەریسەن) و زەری دیکەیش دروستە. هەموو ئەو تەکنیک و فەانەی ووەمان لە (جەیس)ـەوە تا ئەمە دایهەناون، بە ووبەووبوونەوەی پەوەری بەها بووە، کە ئەوانە وایان کردووە زمان فرەوەهەند، بگرە ئاەز ببەت و بە ئاسانی خەی بە دەستەوە نەدات.

ئەگەر ووخنەدەزان ووەمانی پەستمەدەرن، یان ووەمانی فرەدەنگ بە پەشەوی (Turbulent) ناو دەبەن، مەبەستیان ئەوەیە لە کەمەەک ئااستەی جیاواز پەک هاتووە و ناکرەت گرەچنەک پەکەویان گرە

بدات. ئەو پێشەوایە بەرهەمی ئەو گومان و دڵەڕاوکێیەی مرۆڤی ئەمڕۆیە، کە لە جیهانێکی هەمەئاستدا دۆڕی و ڕووبەڕووی گرفتە ئاڵۆزەکان دەبێتەوە، بە ئادەیەک زیاتر لە هەرکەسێکی هەیە. هیچ ئاستێک، هیچ هێزێک، هیچ بیرکەرەوەیەک و هیچ وێنەیەک ناتوانێت لەنێو ئەو پێشەوایەدا بە زەقی دەربکەوێت و ئەوانەی دیکە بسڕێتەوە، بەڵکوو بە پێچەوانەوە هەر ئاستێک گومان دەخاتە ئاستێکی دیکەوە، هەر هێزێک هێزێکی دیکە تێک دەشکێنێت، هەر بیرکەرەوەیەکی دیکە ناتوانێ پێشان دەدات و هەر وێنەیەک وێنەیەکی دیکە لەتڵەت دەکات. بەم شێوەیە هەمانی فرەدەنگ، فرەڕەنگ، فرەئاستە، فرەوێنە و فرەڕووکورت ناکرێتەوە. کام ئاستێیە، کام هێزە، کام بیرکەرەوەیە، کام وێنەیە کورت بکرێتەوە؟ وەک (داڤید لێج) لە کتێبی ناوبراودا جەخت لەسەر هەزی هەمان دەکاتەوە لە ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ حوکمی مۆژوودا.

* * *

کورتکردنەوە تایبەتە بە هەمانی تاکدەنگ، کە جۆرێکی سادەیە. بە زمانی ئاستوخە نووسراوە و تێیدا هۆشیاریی نووسەر لەسەر هێزێکی ئاستدا بە هۆشیاریی خوێنەر دەگاتەوە. بۆهاکان هێکەرینیان بە نەکراوە، بەڵکوو بە هەمان قاڵب داڕێژراونەتەوە، چینەکانی سەریان لا نەدراون و دەستەواتەکانیان پارێزراون. خوێنەر بە ئاسانی دەیانناسێتەوە، بۆی لەگەڵیان گۆڕە بووە و هێندەی نووسەریان لە بارەوە دەزانێت، بۆیە هەم دەتوانێت کورتیان بکاتەوە و هەم گوتەیان لە وەربگرێت، کە ئەگەر بە دیدی هەخنەییانە هەر کام لەو گوتانە بخوێنیتەوە، وەک پێشتر گوتوومە و کردووم، لە سادەیی و ووکەشی بەولاوە، هیچی دی نابینیت. هەر لەبەر ئەوەیشە ئەو جەماوەرە لەیان تێگەیشتووە و هێندە پێیان سەرسامە. ئەمە هەمانکە دەرچووەو و سبەی کورت کراوەتەوە، دەیان گوتەی لە وەرگیراون و بەژمار خەڵک سەرسامییان لە ئاستدا دەربڕیوە.

لە پێشەوە لە لای (نیتشە) گوترا ئەو زمانەی بە جینیالۆجیاوە پەیوەستە، زمانێکی ترازاوە و حەقیقەتی ناسراوی شتەکان دەرنابڕێت، بەڵکوو بەو هێزەی هەیەتی، حەقیقەتەکان تێک دەشکێنێت، تا لە ئاماژەوە بدوێت، کە ناکرێت لە شتی دیاریکراودا بڕوجەستەی بکەین، لە کاتێکدا زمانی هەمانی تاکدەنگ زمانێکی ناسراوی هێژانیە و ئاستوخە حەقیقەتی زانراوی شتەکان دەردەبڕێت، کە پێشتر جەماوەر ناسیویەتی. هەمانی تاکدەنگ بابەتە زەقەکانی وەک شکۆش، زیندان، ئاونان، کەچ و شتی دیکەی لەم بابەتە دەروەژێنێت و بە هەمان

زمانی جەماوەر دەیانگوازنەوە، لە کاتێکدا ڕەمانی فرەدەنگ ئەو بابەتانە کاڵ دەکاتەوە، تا ڕووناکی بخاتە سەر وردەکارییە بڵاوەنراوەکانیان. واتە دیوە شاراوەکانیان دەردەخات و بە شێوەی ناڕاستەوخۆ لە کەمپەینێک وەنەی جیاوازدا پێشانیان دەداتەوە، بەیە ڕەماننووسی تاکدەنگ ڕاستەوخۆ ڕووی لە جەماوەر و هیی فرەدەنگ گفتوگۆ لەگەڵ خوێنەری جیاواز دادەمەزرێنێت. ئەوەی لە لای (فۆکۆ) بینیمان، کە پێی وایە پەیوەری بەهاکان لە ڕێی دەستەڵاتە وردەکانەوە خراوەتە گەڕ و وەک شێوەیەکی چاودێری خێی سەپاندووە، تا جەستە بخاتە ژێر کۆنفی خەیاڵەوە و ڕووبەڕووی سزای بکاتەوە، ئەوە لە ڕەمانی فرەدەنگدا دەردەکەوێت، بەوەی شتە زۆرەکان بە لاوە دەنێت و شتە وردەکان لەک دەداتەوە. لەمەوە ڕە دەچێتە ناو کەناڵەکانی پەروەردەی کەمەڵایەتی (socialization) لە چێشنی خێزان، فێرگە، حیزب، پەرستگە، بنکەی کەلتووری و ئەوانەی دیکە، تا نهێنییەکانیان دەربخات. ئەوە پەیوەری بەهاکانە، کە دەستەڵاتەکان پاڵپشتین، ئەو بابەتانەی زۆق کردوونەتەوە و ڕەماننووسی سادەنووسیان پێ فریو دەدات، تا وەنەی دەڕەوێیان بگرێت و لە ڕێی وەسفەوە چینی دیکەیان بخاتە سەر. ڕەماننووسی فرەدەنگ پێچەوانەی ڕەماننووسی تاکدەنگ وا لە دەستەڵات ناڕوانێت، لە شوێنی دیاریکراودا هەیە و بە زۆقی دەردەکەوێت، بەڵکوو وەک (فۆکۆ) و (دولووز) لە گفتوگۆی (ڕەشنبیر و دەستەڵات)دا پێی لەسەر دادەگرن لە هەموو شوێنکدا بەرجەستەیە. یەکەمیان دەڵێت: (دەستەڵات تەنیا خێی لە سانسەرکی ڕووندا مانیفێست ناکات، بەڵکوو بە قووڵی و لەزانانە ڕە دەچێتە نێو تەواوی تەڕەی کەمەڵایەتییەوە، بگرە خودی ڕەشنبیران دەبنە بەشکی ئەم دەستەڵاتە). هەرچی دووەمیانە پێی وایە (ئەوە هەر زیندانییەکان نین وەک منداڵ مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێت، بەڵکوو منداڵیش وەک زیندانی لەی دەڕوانرێت. منداڵ منداڵییەک بە سەر دەبات، کە هیی خێی نییە. بەم پێیە ناکرێت نکووڵی لەوە بکەین، کە فێرگە وەک زیندان وایە. خە ڕاستییەکەی کارگە هەر زەر لە زیندان دەچێت). (ڕەڵەان بارت)یش هەر لەم ڕووەوە دەنووسێت: (دەستەڵات ئەمڕۆ لە زیاتر لە میکانیزمەکدا ئامادەیە و بە ناسکی ئاوەڕی کەمەڵایەتی لە دەوڵەت و لە لای چینە کەمەڵایەتییەکانەدا هەڵدەسووڕێنێت، بەڵام بە هەمان شێوە لە مەدەلەکان، بەچوونە باوەکان، فەستیڤاڵەکان، یارییەکان، یانە وەرزشییەکان، هەواڵەکان، پەوەندییە تایبەتەکانی خێزان، تەنانەت لە لای بزووتنەوە ڕزگاریخوازەکانیشدا دەردەکەوێت). لە ڕەی خوێندنەوەی ئەو سە بیرمەندەدا دەگەینە ئەوەی بڵێین ناکرێت ڕەماننووس بە ئەوەی ڕووبەڕووی دەستەڵات ببێتەوە، لە بابەتە زۆقکاندا پێشانی بدات،

ئو بابتانی سزی جماور دورووژنن، کە لم دخدا زمان شوی استوخ وردگرت، بکوو پویستە بچتە ناو شتە وردکانو، کە ئو چوونە تنیا گینی ئااستی خنە نییە، بکوو گینی سیستمی زمانیشە. واتە گینە لە وشی ووتو بە ئاماژە. گینە لە جختکردنوی مانای پشوختو بە برهمهنانی مانای نو و کراو.

* * *

مانووس لە مانی تاکدنگدا پشت بە چمکی زق ددات و دژی چمکی دیکی زق دوستتو. بە نموونە وا خی دردخات لاینگری ئازادییە و دژی چوسانویە، لە کاتکدا ئو چمک زقانە هر خیان لە ژر گومانی گوردان و دبت هبوشرنو، تا هندی دیک وربگرن و ئااستی تری نزانراویان لە ببنو. چن دنیا ببین ئوی ئو بە ئازادیی دزانت، ئازادییە و ئوی بە چوسانوی دادنت، چوسانویە؟ مانووسی مانی فردنگ بە شویکی دیکی جیاواز لە هموو ئو چمکانە دوانت. با وای دابنین ئو چمکانە کمک درختن و بە شوی بازنیی ونراون. منداک لناو بازنکدا یاری دکات، بام یاسای یارییک ئویە، ئگر جستی بر هر یک لم درختانە بکوت، ددت و یارییک کتاییی دت. گوتمان هموو درختکان وک یک کتاییی بە یارییک دهنن و نمانگوت درختکی دیاریکراو. کواتە بە ئوی یارییک بردوام ببت، همیشە لم ناوااستدا هدبزتو. ئو بشاییە مودای داهنانی مانووسە، کە مانای ئو نییە چمکانیش نابینت. دیانبینت، بام بە گومانی زرو. ئگر درختکان نبوونایە، منداک نیدتوانی یارییک بکات، وک چن ببە ئو چمکانە مانووس ناتوانت بنووست. لم دخدا یاریی منداک تپاندنی ئاستی زانراوی درختکانە، وک چن نووسینی مانی فردنگ تپاندنی ئاستی ناسراوی چمککانە. کاتک چمککان بە زقی لە لای مانووسی تاکدنگ هن، ئو یاریی تپاندن لە ئارادا نییە، بکوو لاینگری پشوختی ئمیانە و دژی ئویان وستاوتو.

* * *

مانی فردنگ لە بژمار چیرکی وردوردی جیاواز پک دت، کە بە دربینی (دولووز) هاوگن، بام لە یک جیاوازن، بە ادیک ناکرت چیرکک بسر ئوی دیکیاندا زا بکیت، بام لە

یادەوەری تاکدەنگدا گوتەی ئامادەکراو هەن و بە زمانی ڕۆژانە دەربڕاون، کە وەک یەقین لە دەمی نووسەرەوە دەردەچن و بە خوێنەر دەگەن. لە یادەوەری فرەدەنگدا کەمێک قیبڕۆری جیاواز دەردەکەون و هیچ یەکێکیان جێگەی باوەڕی تەواو نییە، بەوەی دەکرێت بە هەڵدا بچن، یان تەنیا دیوەکی ئەو بابەتە ببینن، کە دەیگێڕنەوە، یان نەتوانن بە دروستی بیگێڕنەوە، یاخود هەر شتێکی دیکە، ئەو خوێنەر بە گومانەوە لە هەموویان دەڕوانێت و بە لێکدانەوەی خۆی وێنەیەکی گشتی لە سەرجەمیان پێک دەهێنێت، لە کاتێکدا یادەوەری تاکدەنگ، دەنگی نووسەری بەسەردا زاڵە، دروستتر تەنیا دەنگی نووسەری تێدا دەبیسترێت، کە هەمان دەنگی زانراوی جەماوەرە، بەبێ ئەو خوێنەرە بە هیچ گومانێک باوەڕی پێ دەکات و لێی وەردەگرێت. بەپێی پرینسیپی (سەرەتا، ناوەڕاست و کۆتایی) داڕژراون و پرینسیپی (هەڵسەنگاندن) هەیە کە فۆرمی کورتکراوە و بەبێ ئەوەی ئەو دوو پرینسیپە بووەتەوە و هەوڵی تێکشکاندنی داون. جەماوەر لەو یادەوەرییە ئەوە دەدزێتەوە، کە بە دوایدا گەڕاوە. شاگێشکە دەبێت و دەتوانێت لە بیری بکات، یان بە دەربڕینی (هێنری برگسۆن) ڕاستەوخۆ دەچێتە یادەوەریی عادەتی (habits memory)ی ئەو جەماوەرەوە و بە ئاسانی دەیگێڕێتەوە. یادخنەگری میللییش، کە خاوەنی توانایەکی سنووردارە و لەسەر هەمان هەڵدا هەم بە یادەوەرییە تاکدەنگ و هەم بە جەماوەری ئەو یادەوەرییە دەگاتەوە، بە هەمان زمانی ڕۆژانە پێیدا هەدەڕێت. یادەوەرییەکە کورت دەکاتەوە، بەوەی لەسەر یەک بیرکەی زانراو دامەزراوە و بە کورتکردنەوە ئامادەیە، تا لەوەوە وەک داهێنانێکی مەزن پێشانی بدات. ئایا هەمان یادخنەگری میللی دەتوانێت یادەوەرییەکە لەو یادەوەرییە فرەدەنگانەی ئاماژەیان پێ درا، کورت بکاتەوە؟ دیارە لێرەدا بە شێوەی هێڵها ناڕێین یادەوەرییە فرەدەنگ گوتەی لە وەرناگیرێت، بەکوو دەڕێین کورت ناکرێتەوە و ئەو گوتانەی یادخنەدەزانیش لێی وەردەگرن، زەق و زانراو نین، بەکوو لە ئاستی ئاماژەدان، لە کاتێکدا جەماوەر هەم دەتوانێت یادەوەرییە تاکدەنگی یادەوەرییەکان کورت بکاتەوە و هەم گوتەیشیان لە وەربگرێت. یادخنەگری میللی جاێ مەیبەلایزەیشن بە نووسەری یادەوەرییە تاکدەنگ دەدات، تا جەماوەری بە کە بکاتەوە و بەرهەمکانی بکەن. بە ئەم مەبەستە مەدیای حیزبی و ناحیزبیی لە پێناودا دەخاتە گەڕ. بەم شێوەیە یادەوەرییە مەزن ئەوەیە، ئەو جەماوەرە زیاترین ژمارەی لە کەیوە و زۆرترین گوتەی لە وەرگرتووە. ئەوەی ئەمڕۆ هەمان هەڵدەسەنگێنێت، جەماوەرە، کە یادەوەرییە فرەدەنگ خۆی یادەوەرییە داون هەڵیبسەنگێنن. لە گوتاری (لە یادخنەگر کەیەوە بە

□□خن□ چيي□)دا ه□و□ـم داو□ ئ□و□ پ□شـان بـد□م، ک□ ه□□سـ□نگاندن بـريتيي□ ل□ گ□□ينـى نووسـ□ر ل□ سـ□بج□يكت□و□ ب□ ئ□بج□يكـت. واتـ□ نووس□ر ب□ ه□ى ب□رهـ□م□ك□ي□و□ د□كر□ت□ با ب□ت□ك ب□ ه□□س□نگاندن. ه□موو تواناكانى ل□ د□س□نر□ن□و□ و ل□م ساتـ□و□ خاو□نى زمان نيي□. □□ماننووسى تاكد□نگ هيچ ك□ش□ي□كى ل□گ□□ ئ□و ه□□س□نگاندن□دا نيي□، بگر□ ه□و□ى ز□ر د□دات ئ□و ج□ماو□ر□ ه□□يبس□نگ□نن.

_____

ب□ نووسينى ئ□م با ب□ت□، گفتوگ□ ل□گ□□ ئ□م ك□نا□ان□دا كراو□:

_ Lodge, David, The Art of Fiction, London, Penguin, 1992.

_ Todorov, Tzvetan, Mikhail Bakhtin The Dialogical Principle, Translated by Wlad Godish, Manchester University Press, 1984.

_ Nietzsche, Friedrich- On the Genealogy of Morals, Translated by Carol Diethe, Edited by Keith Ansell-Pearson, Cambridge Texts in the History of Political Thought, 2007.

_ Deleuze, Gilles, Nietzsche and Philosophy, Translated by Hugh Tomlinson, Continuum, LONDON – NEW YORK, 2002.

_ Foucault, Michel, The Order of Things, An archaeology of the human sciences, A translation of Les Mots et les choses, VINTAGE BOOKS, A Division of Random House, Inc. New York, 1994.

_ Intellectuals and power: A conversation between Michel Foucault and Gilles Deleuze. Available at:

https://libcom.org/article/intellectuals-and-power-conversation-between-michel-foucault-and-gilles-deleuze

_ بارت، رولان: درس السيميولوجيا، ترجمة: عبد السلام بنعبد العالي، تقديم: عبد الفتاح كيليطو، دار توبقال للنشر، الدار البيضاء، الطبعة الثالثة، ١٩٩٣.

_ □□مان ل□ تاكد□نگ□و□ ب□ فر□د□نگ، گفتوگ□ى شاخ□وان سديق ل□گ□□ كاروان عوم□ر كاك□سووردا.

_ کاکسوور، کاروان عومر، کوشتنی فیل و پاراستنی دووکانی شووشوات. (کتبی ئلیکترنی).

_ کاکسوور، کاروان عومر، اگردان، پاشکی برهمکانم. (پشکییکی).

_ کاکسوور، کاروان عومر، لە (خنگر کیە)و بە (خنە چییە). (لە وامی پرسیاری تورەی ژنفتندا).

زنجیرە وتاری نووسین برەو نووسي.. روو لە چی بکەم.. سەردار جاف

ماویەکە دەستت بە جرە نووسینەک کردووە، نەک خەت ساغ نەکردەتەوە بگرە شەرم دەکەی نیشانی کەسانی شارەزا و بە ئەزموونیشی بدەی، هەر خەت دەخەیتەوە، دەشە هەکارەکەی ئەوە بەت نەتتوانی بەت رەچکەی خەت بدەزیتەوە، بە ئەو مەبەستە و یەکلابوونەوەی خەت دەتوانی لە بواری ئەدەبدا لە هەر رەچکەیەکدا شتیک بنووسیت، هەر لە شیعر و چیرەک و نووسینی پەخشان و پەخشانە شیعر کە لای کورد سەرەتا هەر پەنا بە ئەم لایەنانە دەبرەت، وەک خە تاقیکردنەوەیەک بزانیت لە کامیان جوانتر دەنووسیت، ئەوەی کە لای تە ترەپک و زەر ناوازەیە هەرچییەکت نووسیوە ، دەتوانی شەرم لە خەتدا تووە بدەیت و روو لە کەسەکی شارەزا بنەیت و بەرهەمەکەی نیشان بدەیت و ئاستی خەتت پە بە و رەچکەت بدەزیتەوە، کاتە ئەوەی خەت بە ترەپکی نووسین دەزانی دوای نیشاندانی پسپەرە لەو بوارە بەت دەردەکەوەت چەند هەژاری لە نووسین بەام کە مەدە، لای کوردیش زەرتر و زیاتر پەنا بە شیعر دەبردرەت، تاکی نا ئاشنا بە بواری ئەدەب پەی وایە شیعر لە هەموو ساناترە، بە دیدی من پەچوانەکەی راستە، شیعر دونیایەکی زەر قوەی هەیە و بە زەحمەت مرەڤ ئاشنای دەبە، جا لە بەر ئەوەی زەربەی گەنجان پەنا بە شیعر دەبەن کە ئەویش هەکاری خەی هەیە، دەین لە شیعرەوە دەست پە دەکەین.

بەای من ناکرە بتەوە ببی بە شاعیر، هەست و گوەی مەزیکت نەبە،

کەواتە بەر لە هەموو شتێک کە هەست بە بەهرەیەک لە ناخت دەکەی بە شیعر هەر خەی لە خەیدا هەستە مەزیکەکەت بە دەخوەقەت بەڵام بە هەی ئەوەی هەندە هەزت لە شیعر نووسینە گوە بە هەستە مەزیکییەکە نادەی چونکە سەرەتا هەروا دەبیت، دواتر تەدەگەیت مەزیک چەن بنکەڵەی کردووی و بەئاگای لە خود، شیعر نووسین تەنها بە زەر وشە رەزکردن و سەروا رەکخستن نییە، لە رووی بیرکردنەوە شیعر پابەندبوونی بەسەرەوە نییە وەک وەنەکەردن و پەیکەرتاشی، وەلە بنچینە و رەچەکەکی هەیە کە داوا دەکات خەیاڵێ بەرفراوانکەتی پەوە پابەند بکات، لەوانە هونەری کەش و سەروا، جا بە شارەزا بوون لەم هونەرە چەندین رەگە هەیە، کە پەشتر و لە کلاسیکدا شوەی عەرووز و بەحر بووە، کە ئەمەیان دونیایەکی جەنجاڵێ و بە تەی سەرەتا دەستپەک نەخاسمە لەم سەردەمی پە تەکنەلەژیایەدا، وا بەسانایی ناچیتە ژەر باری و ئەگەر هانیشت بدەم یان بە مەرجی پەشوەختی دابنەم و بە ئاشنا بوون بە عەرووز ناکرە شیعر بنووسیت ئەوا دنیات لەدەتەوە یەک و پەشیمانت دەکەمەوە، بە خەتیش ئەگەر دەتەوی بچیتە نەو ئەم دنیایەوە ئەوا دەکرە کتەبەکەی (رەوانشاد عەزیز گەردی بە ناونیشانی؛ رابەری کەشی شیعری کلاسیکی کوردیت) دەست بکەوەت و بە وردی خوەنەرەکی سوود وەرگرتوو بیت.
بە تەپەینی کات گەڵان و داهەنان لە شیعر نووسیندا کراوە و ئەم گەڵانکاریەیش سانایی بە ئەمە رەخساندووە، لەوانە کەشی هەژماری بەگە بە پەنجە، بە سەرەتای تە ئەم شەوازە زەر لە بارە دەبە شارەزا و ئاشنا بیت، ئەمەیش دەکرە بەڵین تە لە بازاڕ سەوت دەکەیت و دەتەوە هەناریش بکەیت بە کابرای دوکاندار دەڵێی؛ کیلەکەت لابە ئەو سەوەی کەشاوتە بیکە لایەکی تەرازووەکەت بە بارتەقای ئەوە هەناریشم دەوە، لە نووسینی شیعری کلاسیک دەڵێی یەکەمت چەند بەگە بوو پەویستە تەواوی هەموو بەیت و دەڵێکان هەمان بەگە بن بە هەمان دابەشبوونیەوە، بە نمونە :
ئەگەر دە بەگەیي بوو ، دابەشکردنەکەی وا پەیدەو بکە ؛
٥ + ٥ = ١٠ ، دەبە هەتا تەواو بوونی شیعرەکە بەم جەرە بەؤیت لە کەتاییدا هەست بە تام و چەژی شیعرەکە دەکەیت.
یان ٣ + ٣ +٤ = ١٠ ئەمەیش بە هەمان شەوە یان ٤ ٤ + ٢ = ١٠ بەگەیی ئیدی بەو جەرەی خەت دەتەوە بە هەر یەکە لە دەڵێ شیعریەکان کە ٨ بەگەیی ١٢ بەگەیی ١٤ بەگەیی یاخود ١٦ بەگەیی هەرچەن مەبەستت بەت،
بە شیعری ئازادیش، بەگەکانی ، سێ و چوار و پەنج بە قەناغی تە باشن و لە سەری بەردەوام بە، ئەگەر سێ بەگەییت هەبژارد ئەوا گەرەکە دەڵێکانی شیعرەکەت چەنجارەی سێ بن، واتا بەگەکانی هەر

دەکی شیعرکەت دابەشی سەی بکەی هیچ نامەنتەوە، دواتر کە بە تەواوی ئاشنای شیعر و مەزیک بووی ئیدی مەزیک دەبەتە پەوەری رەکخستنی دەقی شیعریت.
کارەکی دیکە کە زانستیانەو ئەکادیمیانەیە نەک بە تەنها بە شیعر بە تەواوی هەر باسەک بینووسیت، پابەند بوونە بە یەکە لەو نموونانەی لە هەر بەشەکی زنجیرە نووسینەکانمان ئاماژەی پەدەدین ئەمجارە باس لە نموونەی سوالیز دەکەین. جیهانی نووسین تایبەتمەندی خەی هەیە: نووسین ئامانجەکی تایبەت بە خەی هەیە، گەرەکە میکانیزمی بەردەوامی خود لە گەە کەمە هەبەت، کار بە گەیاندنی زانیاری بکەیت، ئەو ئەزموونە ژیانییەی خود بە هەل بقەزیتەوە و بیگەیەنیتە خوەنەر، نووسینی دەقەکانت هەمیشە بە جوانی بخەوو " ئەمەیش زمان رەی تەدا دەگەەت" بەم جەرە ئاشنایەتی باش لە پسپەی نووسین بە دەست دەنیت. چەن ئەم حاەتانە دەتە بەرهەم ((لە سوالیز دەبە باکگراونەکی باش لە ئەبستمەلەژیدا هەبەت تا بتوانەت مەبەستەکانت بە ئاراستەکان بگەیەنەت، دەسپەکی نووسین لە بیرەکە پاشخانەکەوە دەست پەدەکات، ئەم پاشخانە کەکەی نووسینە، دەروازەیەکی باشە بە مەشقکردن لە سەر دەربەین و تازەگەری خوەقاندن، هەر بیرەکەیەک بە کەمە بیرەکەمان پەلکەش دەکات کە خوەنەر بە چەژەوە پەشوازی لە دەکات و دەبەتە بەشدارەکی کارا لە ژانرەکەت، چونکە هەست بە ئاسوودەیی دەکەی کە پەشوازیکەر لە نووسینەکەت هەیە، زنجیرە بیرەکەی تازە و رەکخراوترت پەشکەش دەکات، واتا؛ پاشخان بەرەو دوو ئاراستەت دەبات، ئاراستەی یەکەم رووەو دەقی کەن بە نووسراو و وتنەوە، لەوەو بە کەکەبوونی زانیارییەکانی وتاربەژی لە لایەک و لە لایەکی دیکە بەرەو هەنگاونانت دەبات، لەم هەنگاوەوە بە رەکخستنی گشتی بە هەمان شەوە لە کەکە بوونیشەوە بەرەو رەکخستنی گشتی دەچیت لەوەشەوە بە شەواز یان ەچکەی خەتت دەبات. ئاراستەی دووەم لەو پاشخانە ئەبستەلەژییەوە بەرەو شارەزایی کەنت دەبات لەوەشەوە بە دوو لا یەکەکیان بە هەنگاونانت دەبات و لە گەە ئاراستەی یەکەم یەکدەگرنەوە، لەوەشەوە بە رەکخستنی گشتی دەچیت، لایەکەی دیکە بەرەو چەمک و راستییەکانت دەبات پاشان لەوەیشەوە بە رەکخستنە ناوەک و دواتر ئەم ئاراستەیە بەرەو رەوت یان رەچکە دەچەت و هەردوو ئاراستە دەبەتەوە بە یەک وەک ئەم خشتەیەی لە خوارەوەیە.....

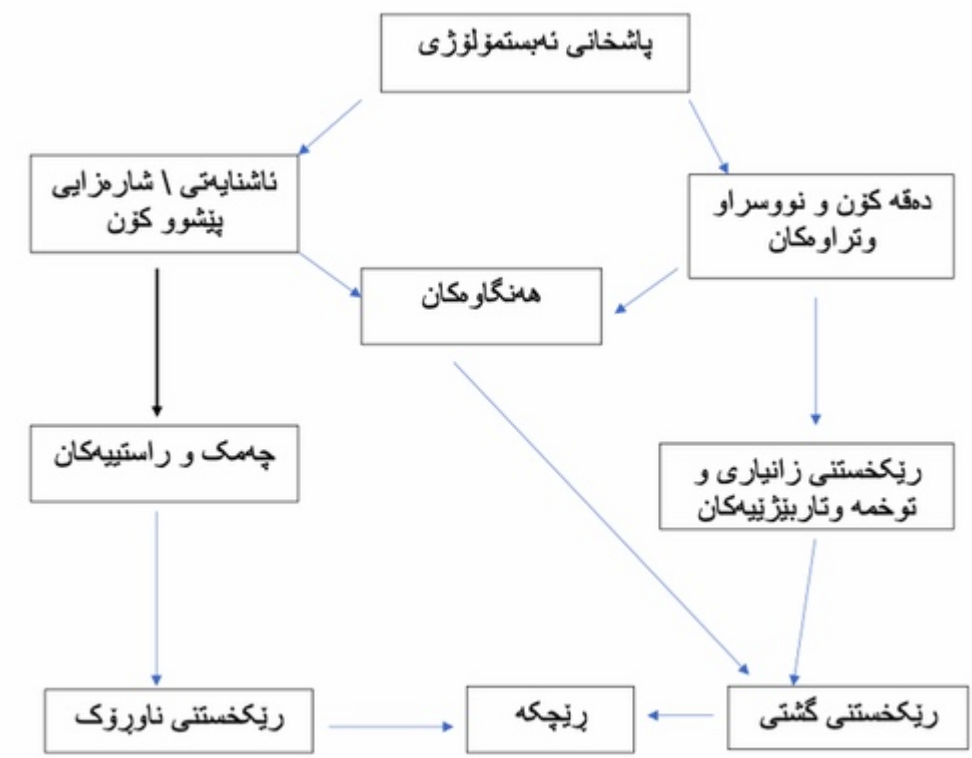

سوودم لەم سەرچاوانە وەرگرتووە ؛

١ – سوالیز (١٩٩٠) تحليل النوعى ، اللغة الأنجليزية في الجلسات الأكاديمية و البحتية ، نيويورک، صحافة جامعة كامبردج.
٢ – مدكور – علي أحمد (٢٠٠٧) طرق تدريس اللغة العربية ، عمان دار المسيرة .

بیرەوەرییەکانی د. سالار باسیرەم خوێندەوە.. هیوا ناسیح

بیرەوەرییەکانی د. سالار باسیرە بە ناونیشانی (ژیانی من لە نێوان بەردارشی نیشتمان و تاراوگەدا)م خوێندەوە، کە ئەمسا لە باشوری کوردستان و بە قەبارەی ماماوەندی و ٢٠٠ لاپەڕەییدا بڵاوکراوەتەوە.

ناوبراو لە ناوەڕاستی سەدەی پێشوودا لە شاری سلێمانی لە دایکبووە، قۆناغی منالی و هەرزەکاری و سەرەتای گەنجی لەو شارە بەسەر بردوە. ئەوەی چیرۆکی ژیانی ئەم کەسایەتییە لە زۆری تر جیا دەکاتەوە، ئەوەیە کە خۆزانی ئەمان چونکە لە ڕۆژهەاتی

کوردستانەوە هاتونەتە باشور و وڵاتنامەی عێراقییان نییە، هەر لە سەرەتای لاوییەوە کێشەی نەبوونی وڵاتینامەی فەرمی عێراقی یەخەیان پێ دەگرێت.
لە سەرەتای کتێبەکەدا مێژووی شاری سلێمانی باس دەکات، کە جێگای بایەخە، بێ نمونە جێگای سەرنجە ناوبراو بە پشتبەستن بە کتێبی (سلێمانی شارە گەشاوەکەم) کە هی جەمال بابانە نوسیویەتی(ئیبراهیم پاشای بابان کە لە ساڵی ١٧٨٤ شاری سلێمانی تەواوکرد دانیشتوانەکەی ئەو کاتەی ٢٠٠ ماڵێک بووە. لەوە ٣٠ ماڵی جولەکەێ بووە) ل ١٣. واتە ئەو کاتە ڕێژەی باوەڕدارانی جولەکە ١٥٪ بووە، بەڵام ئێستا ئەو شارەی کە دەشێ میلیۆنێک دانیشتوانی بێت، کەچی ١٥ جولەکەی تێدا نەمابێت و نەژی! ئەوەی مابێتەوە تەنها ناوی گەورەکانە بە ناوی جولەکان!
هەر لە سەرەتای لاوییەوە ناوبراو کاروکەسابەت و خوێندن پێکەوە گرێ دەدات، لەبەرئەوەی ئەمان گوایا ئێرانین (تەبەعییەی ئێرانی) بەم بیانوەوە لێپرسراوانی بەعس دژن و سەرانەیان لێ وەردەگرن تا بەگرتنیان نەدەن. ئیتر ئەم ترسەی لە دواڕۆژ و دانەمەزراندن لە فەرمانگەی حکومی، گەر خوێندنیش تەواو بکات، توشی نائومێدی دەکات، بەم هۆیەوە ناچار ساڵی ١٩٧٦ و بە تەمەنی ٢٠ ساڵی سەری خۆی هەڵدەگرێت و خۆی دەگەیەنێتە ئەمانیا، کە ئەوکات ژمارەی کوردان بە گشتی و هی باشور بەتایبەتی لە ئەوروپا زۆر کەم بووە. ئیتر وەک هەر کەسێکی تر پەناگەندە و هەڵکەندراو لە وڵاتی خۆی، لە وڵاتی ئەمانیادا لە نۆو کەلتورێکی زۆر جیاواز لە خۆمان دەست دەکات بە زمان فێربوون و کارکردن، سەرەتا کاری سەخت و تاقەتپێوکێن دەکات. مردن، کوشتن و خۆکوشتنی یەکبەدوای یەکی پێنج کەسوکاری پلەیەکی خۆزانەکەیان لە دووەوە وڵاتیدا زەبرگەلێکی توند لە هەوتی ژیانی دەدەن، کە مەگەر هەر ئەو خۆی لەبەردا گرتبێت. هەموو ئەمانە وا دەکەن لە ل١٨ دا بنوسێت: ئەگەر بڕیار لە دەستی خۆمدا بوایە لە دایکبوونم ئەدایەوە دواوە، بێ ویستی خۆم هاتووم و بێ ویستی خۆشم ئەڕۆم و دوچاری ململانێی ژیان ئەکرێمەوە!
دواترهەر کێ نادات و لە خوێندن بەردەوام دەبێت تا لە زانکۆی ماربورگ بەکالوریۆس و ماستەر لە بواری زانستی سیاسی و کۆمەناسی و گەیاندن بڕوانامە وەردەگرێت. پاشتریش ساڵی ٢٠٠٣ لە زانکۆی قورپەرتاڵ بڕوانامەی دکتۆرای لە بواری زانستی سیاسییدا وەرگرتوە. تێزی دکتۆراکەی بریتی بوو لە (سیستەمی سیاسی بەعس لە عێراق، هۆکارەکانی سەقامگیری و داڕمانی سیستەمەکە).
چەند ساڵێک دواتر دەگەڕێتەوە باشوری کوردستان و لە زانکۆی سلێمانی لە هەردوو کۆلیژی زانستە مرۆڤایەتییەکان و کۆلیژی زانستە

سیاسییەکان دەبێتە مامۆستا و پێنج ساڵیش وەک جێگری ڕاگری کۆلیژی زانستە سیاسییەکانی ئێواران کار دەکات. ئیتر لەوێوە ڕادەی گەندەڵی و بێوانامەی ساختە و فێوفێڵی نێو ئەو دامەزراوە زانستییە گرنگەدا وەک نمونەیەک بێ تەواوی دەزگا و دامەزراوە باڵا زانستییەکانی هەرێمی کوردستان، دەزانێت. بەڵام ئەم خاوەن هەڵوێستی خۆی دەبێت و دژی ئەو کارە ناپەسەند و ناشایستانە دەوەستێتەوە، تا دەگات بەوەی پێستەکەی لێ دەستێننەوە. هەر چەندە خۆی پێشتر ساڵانێکی زۆر لە هەندەران ئەندام و کادری یەکێتی نیشتمانی کوردستان بووە! لە ڕێکخستنەکانی کۆمەڵەی ڕەنجدەراندا چالاک بووە. ئەم ڕەوشە نالەبارە لە ملشکاندن و دووڕوویی و خراپی نێو ژیانی زانکۆ تەواو بێزاری دەکەن، ناسینی ئەو گەندەڵی و واستەکاری و گەندەڵانەی ناو دەزگای فێرکردن و ئاستی زانستی زانکۆکان و بەراوردکردنیان بە زانکۆکانی ئەوروپا، کە ئەم لێی خوێندون، ئەوەندەی تر نائومێدی دەکەن. دوای چەندان ساڵ خزمەت و وانە وتنەوە، دیسان بێیاری گەڕانەوە بەرەو ئەوروپا دەدات و نیشتمان بەجێ دەهێڵێت.

ناوبراو کە لە ساڵانی هەشتاکاندا خۆی و برایەکی لە ئەمانیا بوونە سەربوردەی خۆش و ناخۆشی ئەوکاتی کوردانی ئەو، بەشداریکردنیان لە چەندان چالاکی دژ بە بەعس بە بەگەوە باس کردوە، یەکێکیان کە لە شاری بۆن و ڕێکەوتی ٢١ تا ٢٤ی نیسانی ١٩٨٢ رویداوە دەگێڕێتەوە، کە چۆن ئەمان چل پەنجا کەسێک بوونە لە کوردانی ئەمانیا و خۆپیشاندانیان دژ بە بەعس کردوە، باوەزی عێراقی ئەوکاتی سەربە بەعسیش نزیکە ١٢٠ کەسی لە عەرەبی عێراقی و فەلەستینی لوبنانی بەرامبەریان کێکردێتەوە و بەدار و چەقۆ و بەرد پێکدا هەڵپژاون و ٢٦ کەس لە هەردوولا بریندار بوونە، کە یەکێکیان دکتۆر ئەحمەدی برای ئەم بووە، زۆر بە سەختی و بریندار بووە، زەبر بەر سەری کەوتوە (وێنەکەی لەسەر بەرگی کتێبەکەیە).

لە بەشێکی تردا باس لە داگیرکردنی کەنیسەیەکی گەورە و مێژوویی لە شاری فرانکفورت دەکات لە لایەن کوردە چالاکوانە سیاسییەکانەوە، ئەمەش وەک ناڕەزایەتییەک دژ بە ڕژێمی ئێران و هێرشی سوپای خومەینی بۆ ڕۆژهەاتی کوردستان، تاوەکو لە ڕاگەیاندنەکاندا دەنگی کورد بگات، چونکە ئەو کات بە دەگمەن ڕاگەیانەکانی ئەوروپا و جیهان باسی کوردیان دەکرد، لەبەر ئەوەی قەشەکە کابرایەکی ناحاڵی و توند و کەلەڕەق بووە، هەوڵ بە پۆلیس دەدات، کە کوردەکان کۆنترۆڵی ئێرەیان کردوە و دەیانەوێت بیتەقێننەوە، بۆیە سەعاتێک ناخایەنێت نزیکەی ٢٠ تا ٣٠ ئۆتۆمبیلی پۆلیس و ئاگرکوژێنەوە دێنە دەورووبەری کەنیسەکە و چواردەوری دەگرن، دەیان پەیامنێر و کەناڵی

میدیای ئامادە دەبن لە شوێنەکە، ناچار ئەمان دوای چەند سەعاتێک دێنە دەرەوە و خۆیان ڕادەستی پۆلیس دەکەن. ئەوەی سەیرە لێرەدا دوای گیرانی ئەمان، خوێندکارێکی هاورێیان کە لە کۆلیژی ئەدەبیات بووە و خەڵکی هیندستان بووە، سەردەکەوێتە سەر منارەی (قولە)ی کەنیسەکە بە بەرزی نەوەت مەتر بێ پشتگیری ئەمان، هەرچەند هەوڵی لەگەڵدا دەدەن، داوا دەکات سەرجەم کوردەکان ئازاد بکرێن و قەشەش داوای لێبوردنیان لێ بکات ئینجا دێتە خوارێ، ئەگەرنا خۆی فڕێ دەداتە خوارەوە و خۆی دەکوژێت! چونکە کوردەکان لە سەر مەسەلەیەکی هەوا و بۆ مافی خۆیان تێدەکۆشن. ئیتر ئەم ڕووداوە ئەوەندەی تر لە میدیا دەنگ دەداتەوە و بابەتەکە گەورە دەبێت!

مرۆڤ دەبێت بە ویژدانەوە بگەڕێت، کە ئەوەی لە ساڵانی هەشتاکاندا د. سالار و هاورێکانی چ لە نێو کۆمەڵەی خوێندکاران و چ لەدەرەوەی ئەو ڕێکخراوە ئەنجامیان داوە نیشانەی بوێری و جێگای شانازییە بۆیان، هەڵوێستێکی مەردانە و کوردانە و نیشتمانپەروەرانە بووە. ئەگینا ئەمان لە وڵاتی ئەوروپا و لە هیچیان کەم نەبووە، هیچ پاڵنەرێکی تر نەبووە غەیری دڵسوتان بە خاک و خوێن و نیشتمان و نەتەوەکەیاندا.

لە بەشێکی تردا لا ١٥٠ تا ١٥٤ی تەرخان کردوە بۆ بابەتێک بە ناونیشانی (نەوشیروان مستەفا و هەوڵی ئازاردانم)، نوسەر باس لەوە دەکات، کە نێوەرۆیەکیان ئەم تێل بۆ نەوشیروان مستەفا دەکات، ڕێکەوتەکەی نەنوسیوە، بەڵام پێ دەچێت سەرەتای دوو هەزارەکان بێت. ئەم پێی دەگێت کە حەز دەکات سەردانی بکات لە ماڵەکەی خۆی، ئیتر لەگەڵ هاورێیەکیدا دەچێت بۆ لای، کاتێک دەگەنێ ئەوێ سەلاح ڕەشیدیش لەوێ دەبێت، کە ئەم نێوانی سارد لەگەڵیدا، نەوشیروان لەگەڵ ئەمدا سارد دەبێت، بۆ ئەوەی، بە پێی گێڕانەوەکەی خۆی، هیچ جۆن، هەڵەشە، یان قسەیەکی ناشرینی پێ بگێت، کە چی ئەم دێت پێنج لاپەڕەی لەسەر نوسیوە و بە یەقینەوە ناونیشانەکە وا نوسیوە، کە گوایە ناوبراو هەوڵی ئازاردانی داوە! من وەک خوێنەرێکی کتێبەکە و وەک کەسێکیش چەند جارێک لە نزیکەوە، کاک نەوشیروانم بینیوە و هەندێک کەسایەتی ناوبراوم ناسیوە، هەست دەکەم ئەم لێرەدا ناهەقی بەرامبەر کردوە، دیارە مرۆڤ دەکرێت ڕەخنە لە هەموو کەسێک بگرێت، بەڵام ناکرێت، تەنها لەبەر ئەوەی یەکێک لەگەڵت ساردبووە، کە هەق نەبوو وابێت، تۆ بڵیت، بۆ هیچ بەڵگەیەک ناوبراو تاوانبار بکەیت، کە ویستویەتی ئازارت بدات، پاشان خۆ ئەو بەدوایدا نەنارد بوو، بەکو کاک دکتۆر خۆی تێلی بۆی کردوە و ویستویەتی سەردانی بکات. نەوشیروان گەر ویستبێتی کەسێک ئازار بدات، دەیان کەسی لەبەردەست بووە، پۆیستی بەوە نەبووە لە ماڵی خۆیدا ئەنجامی بدات. بەڵام

خ□ی مر□ڤ□کی قسه له□وو و ساردبووه له‌گه□ که‌سان□کدا حه‌زی پ□ نه‌کردبن. ب□یه ئه‌م بابه‌ته ناوه□□که‌که‌ی لاوازه و خ□زگه کاک دکت□ر نه‌یده‌خسته ن□و کت□به‌که‌یه‌وه.
به گشتی ژیاننامه‌که سه‌رنجراک□شه، شایه‌نی خو□ندنه‌وه‌یه، خو□نه‌ر به به‌ش□کی م□ژووی سل□مانی، کوردانی هه‌نده‌ران و به‌تایبه‌ت ئه□مانیا سا□انی حه‌فتاکان و هه‌شتاکان ئاشنا ده‌کات، مر□ڤ دوای خو□ندنه‌وه‌ی کت□به‌که به چیر□کی تا□ی ئه‌و کوردانه ئاشنا ده‌ب□ت، که ره‌گه‌زنامه‌ی ع□راقییان نه‌بووه و به‌ز□ر ک□چیان پ□کراوه به‌ره‌و ئ□ران، که ده‌یان هه‌زار که‌س بوونه و ز□ربه‌شیان له به‌غدا ژیاون.سه‌ره□ای ئه‌وه‌ی که چیر□ک و رووداوه‌کان ده‌ریده‌خه‌ن، که کاک دکت□ر پیاو□کی به هیممه‌ت و به ئیراده و به‌ه□ز بووه به‌رامبه‌ر ئه‌و هه‌موو کاره‌ساته جه‌رگب□ و ناخ□شانه‌ی روویان ت□کردوه. ئه□وه‌ی ج□گه‌ی داخه هه‌ند□ک له سه‌ربورده و رووداوه‌کان م□ژوویان نه‌نوسراوه، مر□ڤ نازان□ت که‌ی روویانداوه، جگه له‌مه‌ش له کت□به‌که‌دا ده‌یان و□نه ب□اوکراونه‌ته‌وه، که ب□□کیان بایه‌خی م□ژوویی خ□یان هه‌یه، به□ام به‌داخه‌وه هه‌ند□ک له و□نه □ه‌شوسپییه‌کان □وون نین.

پ□نج□ر□ی□ک ب□ □ووی ناسینی دید و ت□□وانینی ف□ق□کان و ئیسلامی سیاسیی.. ستیڤان ش□مزینی

بیر□و□ریی□کانی ف□ق□ی□کی گوم□ا:
پ□نج□ر□ی□ک ب□ □ووی ناسینی دید و ت□□وانینی ف□ق□کان و ئیسلامی سیاسیی/ ستیڤان ش□مزینی

بیر□و□ریی□کانی ف□ق□ی□کی گوم□ا و□ک ت□ما و مژار، شای□نی س□رنجدان□کی وردتر□، د□ش□ چاو□کی ت□بینیکار، فر□□□ه□ندتر ل□ خ□ی س□یری ئ□م بیر□و□رییان□ بکات. گرنگی ئ□م بیر□و□رییان□ ه□ر ئ□و□ند□ نیی□، ورد□ م□ژوو ل□ د□ر□و□ی حیکای□ت□ گ□ور□کانی سیاس□تم□داران د□وروژ□ن□ت، ب□□کو نرخ□ م□ژوویی و فیکریی□ک□ی ل□و□دای□، ئاو□ ل□س□ر ج□ری ژیان و بیرکردن□و□ی ئیسلامی سیاسیی

دداتوو، کو تا ئوستا ئوم کومتر لو وردوکارییوکانی بو ئاگاین. پومخوش بوو، بوشوکی فراوان لووانوی پوشتر کو ئوزموون و کاری ئیسلامی و باکگراووندی ئاینییان هوبووو، ئوستاکو کووتوونوتو موتورزی دژو فوندومونتالیزم و سیکولاریزموو، لوبری چومکسازیی و فروشتنووی قسوی گوورو و قووو، پوشنورو هور کاروکی تر، ئیشوکی لوم جوری کاک "شوماو"یان بو ئونجام بگویاندایو، پوموایو ئومیان سوودوکی زورتری دوبوو بو خوونور و کوموگو، بو تایبوت هوندوک لوو بووزانو ئوستاکو پوگویوکی ئوکادیمی بورزیان هویو و باشتریش بوهرموندبوون لو چاپ و بواوکردنووی کتوبوکانیان، لولایوکی تریشوو، زیاتر قابووووی شوریعوت و پوگوی سیاسییان لو حزبوکانی ئیسلامی سیاسییدا لو شوونوکی بوندتر بووو، بووام کو ئوو ئورکویان رانوپووااندووو، بوگومان جوگوی گلوییوکی زورن.

کاتی خویشی کو ئوم زنجیرو بیرووریوم لو ماوپووی "دونگوکان" خوونندوو، هوڤاووتیم لوگوو نووسوردا نوبوو، لو رووگوی هاووییوکی تروو پویاموکم بو نارد، کو ئوم پوشوکییوش هور لوو ناووووکو پوکهاتووو و داوام کرد کو نووسور ئوم ئوتوبیوگرافییو، درووژو پوبدات و هیچ کات دوستبورداری نوبوت، تا دوبوتو کتوبوک. لوبورئووی ناواخنی ئوم بیرووریانو، کوروستوی خاون بو لوکوونووی سیاسیی و کوموناسی، تونانوت دروونناسیش. چونکو ئوم پونجوریوکو بو ووی ناسینی دید و تووانینی فوقوکان و ئیسلامی سیاسیی بوشوویوکی گشتگیر لو بورامبور دنیای دوروبور و کوتواری فورهونگی و کوموایوتی جڤاتی کوردیی. من، یان هور کوسوکی تر، هوقیقوتی ئیسلامی سیاسیی لو رووگوی ئوم بیرووریانوو دوناسین، نوک لو زمانی میدیاکانیانوو، کو هومیشو شتوک لو تاریکیی دویاندا دوشارنوو. گرنگی ئوم زنجیرو یادووریانو، ئووویو چووتو پشتی کووالیس و پوردوی لوسور زور لایونی پونهان و گولوک وردوکاریی نوزانراو هووماییوو، کو تا هونووکو کوم باسکراون یان بیستراون.

بیرووریوکانی فوقویوکی گوموا، زور توماي بونرحی تودایو، کو خوونور وادوکوشن. ئووو واستو ئوتوبیوگرافی شتوکی تووا و پریڤاتو و ووداووکو لو رابردوودا وویداوو، ئیدی بابوتوکو لوو جوگویودا لو پرسوکی تاکوکوسی دوردوچوت، کو دویووت پومان بووت، ئوم چون و بو چ نیگایوک سویری ژیان و کوموگومان کردووو؟ تورزوک لو بیرکردنووی گروپوکی سیاسیی و کوموایوتیمان پودناسونت، ووک گوتم، لودوروی وانینو گشتگیروکو، کومترین زانیاریی لوو جورمان دوستکووتووو. کاتی خویشی پوشنیارم کرد ئوگور هیچ کتوبوکی چاپ نوکردووو، پویستو نووسور ئوم زنجیرویو بکاتو کتوب، ئووش

پاش ئەوەی من لە خەندنەوەیاندا بەر جیهانێکی تر کەوتم، هەر لە دوورەوە بینیبووم و بە زرینەی خەکیش هەروا. ئەو بەشی ژیرەوەی ئەو شاخە سەهۆڵینەی ناو ئەقیانووسی نیشاندراین، کە بەتەنیا لوتکەکەی دیاربوو. خۆ ئەگەر من دەزگایەکی چاپم هەبووایە، لە ڕیزبەندییەکەدا شانسی یەکەمم بۆ زنجیرە بیرەوەرییانە دەدا، بۆ ئەوەی وەک کتێب بچێتە ژێر چاپەوە. هەبێتە من پێشنیارێکی تریشم کردبوو، کە ئەگەر توانای ئەدەبیی کاک شەماڵ ئەوەندەیە "شیعرەکانیم خوێندووەتەوە" بتوانێت ئەم بیرەوەرییانە لە فۆرمی ڕۆمانێدا بۆرهەم بهێنێتەوە، ڕەنگبێ کارێکی نایاب بێت، چونکە ئەوەندە ماتریاڵی چیرۆکئاسای تێدایە، ئاگر لە خەیاڵی چیڕۆکخوێن بردەدەن. وەک خۆم دەخۆشم. ئەم کتێبە ئەگەرچی بە ژمارێکی کەمەوە چاپ دەبێت، بەڵام ئەو شتە هاتە بۆرهەم، کە کەمێگەی ئەمە پێویستی پێبوو. لەوانیە هەشتا هەبن بایەخی ئەم کارە تێنەگەن، بەڵام ئێستۆکانیش دەمودەست دڕوشانەوەیان نابینرێت.

گۆیندەوە.. نەوزاد بەندی

بریا
گۆیندەوەی سەرێک هەبووایە
بە ساقی باقی …
کەمێک سەرکمان
بە کەمێک سەرێک ئەگۆیندەوە ..
سەر بە سەر ..
یان بە شتە باقی ..

تە بەڵێی هیچ سەرکە ،
ڕازی بێ
عەرشکەیمان بە چەک کا و
ببە بە
پاشای عەراقی ؟

بەڵکو بە نەوتکە هەخەڵەتە ..
دووانی هەیە ،

دووانی تر قەرزکا
بە لاقی ..

بە ەاستی بەزار بووین
لە سەد ەوویی و
هەزار فاقیی ..

ـــــنەوزاد بەندی ـــــــــــــــــــــــــ